

Nr 40

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lagstiftningen om jordförvärv m. m.

Tredje lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta och till lagutskott hänvisade motioner, nr 344 i första kammaren av herr *Hanson, Per-Olof*, och nr 392 i andra kammaren av herr *Antby m. fl.*

I motionerna, som är likalydande, hemställes »att riksdagen i skrivelse hos Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning med uppgift

1. att undersöka lämpliga utvägar för att erhålla effektivare jordpolitiska rationaliseringsinstrument än vad nuvarande jordförvärvslagstiftning kan erbjuda,

2. att överse huruvida övrig lagstiftning med jordpolitisk inriktning, såsom arrende- och skogsvårdslagstiftning etc., är lämpligt samordnad med nutida rationaliseringssträvanden,

3. att undersöka om den frivilliga samverkan inom jord- och skogsbruk kan stödjas genom reformer på det associationsrättsliga området».

Över motionerna, för vilkas innehåll nedan redogöres, har utskottet på sätt § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från lantbruksstyrelsen.

Inledning

År 1947 antog statsmakterna riktlinjer för den framtida statliga jordbrukspolitik. Målsättningen var därvid att bereda den i jordbruket arbetande befolkningen samma möjligheter som utövarna av andra näringar att uppnå en skälig inkomstnivå och att bli delaktig i den allmänna välförbättring som kunde ske i fortsättningen. I detta syfte skulle staten dels främja och stödja en fortsatt rationalisering av jordbruket, dels lämna jordbruksproduktionen ett prisstöd, vilket skulle avvägas efter förhållandena vid varje särskild tidpunkt. Sedermera har 1959 års riksdag beslutat åtgärder i syfte att ge den statliga verksamheten för jordbrukets rationalisering en mera tidsenlig inriktning. Med hänsyn till det trängande behovet av en intensifierad strukturrationalisering inom det svenska jordbruket har genom beslut av 1963 och 1964 års riksdagar resurserna för rationaliseringsverksamheten kraftigt förstärkts.

De jordbrukspolitiska riktlinjerna återspeglas bl. a. i *kungörelsen den 11 juni 1948 angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationali-*

sering m. m., i det följande kallad *rationaliseringskungörelsen*. Lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna skall sålunda genom att lämna stöd till yttre och inre rationaliseringsåtgärder på jordbrukets område främja strävandena att höja jordbruksnäringens effektivitet och skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter för dess utövare (1 §). Med yttre rationalisering förstås fastighetsregleringsåtgärder, som avser att skapa ökade möjligheter till rationell brukning genom förändring av brukningsenhets storlek eller förbättring av dess ägosammansättning eller genom förbättring i övrigt av ägoanordningen. Inre rationaliseringsåtgärder avser att mera varaktigt förbättra jord, ekonomibyggnader eller tekniska anordningar på befintlig eller planerad brukningsenhet genom exempelvis täckdikning, torrläggning, nyodling, anläggande av jordbruksväg och uppförande av ekonomibyggnad eller annan fast anläggning som erfordras för jordbruksdriften (4 §).

Lantbruksnämnderna skall genom råd och upplysningar verka för genomförande av yttre rationaliseringsåtgärder samt biträda vid planläggningen av sådana åtgärder (6 § första stycket). Lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna har vidare till uppgift att, där yttre rationalisering behövs för att skapa tillfredsställande försörjningsmöjligheter, underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter genom sammanslagning eller komplettering med jordbruksjord eller skogsmark ävensom att i övrigt främja yttre rationalisering av brukningsenheter som icke är lämpade för sitt ändamål (6 § andra stycket). För att tillgodose det i andra stycket angivna syftet skall styrelsen och nämnderna verka för att sådana brukningsenheter bildas, som huvudsakligen kan skötas av en eller två män utan anlåtande av arbetskraft utanför dessas familjer och tillika kan bereda samma arbetsinkomst som erbjudes inom jämförbara näringsgrenar. Det åligger vidare styrelsen och nämnderna att främja förbättrad ägoanordning på brukningsenheter som ej är större än nu sagts (6 § tredje stycket). Om särskilda omständigheter föranleder därtill, får verksamheten omfatta jämväl åtgärder, som är inriktade på att nybilda eller förbättra större brukningsenheter än sådana som angivits i tredje stycket (6 § fjärde stycket).

Lantbruksnämnd äger att för rationaliseringsändamål inköpa mark, inlösa mark enligt vad som stadgas i jordförvärvslagen, väcka fråga om expropriation för stärkande av ofullständiga jordbruk samt överlåta av nämnden förvärvad mark. Skall för ändamålet företagas markbyte som berör flera lantbruksnämndsområden, må därav föranledda förvärvs- eller överlåtelseavtal i stället slutas av lantbruksstyrelsen. Till åtgärder som avses i 6 § tredje och fjärde styckena må lantbruksnämnd enligt närmare bestämmelser i kungörelsens 8 och 9 §§ lämna ekonomiskt stöd. Beslut angående sådant stöd till åtgärd som avses i 6 § fjärde stycket skall dock underställas Kungl. Maj:ts prövning (7 §).

Åt 1960 års *jordbruksutredning* har uppdragits att verkställa utredning

och avge förslag rörande riktlinjerna för den framtida jordbrukspolitiken. I direktiven (se riksdagsberättelsen år 1961 s. 289 ff.) anföres bl. a. följande.

I nära anslutning till de förslag i fråga om jordbruksproduktionens framtida omfattning och kraven på rationaliseringsgrad ävensom de förslag till stödssystem, som utredningen kan komma fram till, torde utredningen närmare böra undersöka förutsättningarna och formerna för statens fortsatta medverkan i jordbrukets och skogsbrukets rationalisering. Utredningen bör därvid vara oförhindrad att upptaga frågan om jämkningar i den jordpolitiska lagstiftning, som gäller eller kan komma att beslutas på grundval av de förslag, som 1958 års jordlagsutredning kommer att framlägga.

Utredningen har under år 1963 redovisat resultaten från följande inom utredningen tillsatta arbetsgrupper, nämligen:

1. Arbetsgruppen för skogsbruksfrågor: Utvecklingstendenser i modernt skogsbruk (SOU 1963: 63);
2. Arbetsgruppen rörande lantbrukets organisationsformer: Det svenska lantbrukets effektiviseringsvägar (SOU 1963: 66);
3. Arbetsgruppen rörande jordbrukets kreditförsörjning: Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket.

Följande arbetsgrupper, som under 1963 slutfört sina uppdrag, kommer enligt årets riksdagsberättelse (s. 339) att under 1964 redovisa sina resultat, nämligen:

4. Arbetsgruppen för strukturfrågor: Befolknings- och strukturförändringar i svenskt lantbruk;
5. Arbetsgruppen rörande produktionsutvecklingen: Den framtida jordbruksproduktionens storlek;
6. Arbetsgruppen för distributionsfrågor: Jordbruksprodukternas distributions- och marginalförhållanden.

Utredningsarbetet beräknas pågå under år 1964.

Gällande rätt m. m.

Såsom antytts i det föregående, står vissa rättsliga medel till lantbruksnämndernas förfogande för främjandet av den yttre rationaliseringen. Bestämmelserna i detta hänseende ingår i den jordpolitiska lagstiftningen som även eljest utgör ett instrument för den statliga jordpolitiken. Nämnda lagstiftning har huvudsakligen tre inriktningar. Genom reglering av fastighetsbildningen påverkar lagstiftningen sålunda brukningsenheternas utformning och beskaffenhet. Vidare uppställs hinder mot vissa jordförvärv eller möjliggöres tvångsförvärv i syfte att begränsa jordinnehavet till särskilda ägarekategorier eller att underlätta fastighetsrationaliseringen. Slutligen innehåller den jordpolitiska lagstiftningen direkta regler för skötseln av jord- och skogsbruk. I enlighet härmed kan lagstiftningen sägas vara uppdelad i fastighetsbildningslagar, jordförvärvslagor och skötsellagar. Till

1* --- Bihang till riksdagens protokoll 1964. 9 saml. 3 avd. Nr 40

den förstnämnda gruppen hör lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad (*fastighetsbildningslagen*) jämte vissa tillhörande författningar, lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet (*jorddelningslagen*) och lagen samma dag om sammanläggning av fastigheter å landet (*sammanläggningslagen*). Jordförvärvslagstiftningen omfattar lagen den 3 juni 1955 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet (*jordförvärvslagen*), lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom (*bolagsförbudslagen*) samt lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag (*utlänningsförbudslagen*). Till jordförvärvslagstiftningen hör även vissa jordpolitiska bestämmelser i lagen den 12 maj 1917 om expropriation. Skötsellagar är lagen den 30 juni 1947 om uppsikt å jordbruk (*uppsiktslagen*) och skogsvårdslagen den 21 maj 1948. Jordbrukspolitiska överväganden ligger till grund även för bestämmelser i lagen den 30 april 1948 om sambruksföreningar (*sambrukslagen*).

Fastighetsbildningslagstiftningen

Bestämmelser av betydelse för den yttre rationaliseringen återfinnes i *jorddelningslagens* bestämmelser om laga skifte och avstyckning. Däri uppställas som villkor för nybildning av fastighet — såväl genom laga skifte av förut oskiftad mark som vid avstyckning — att fastigheten skall i fråga om storlek, beskaffenhet och övriga omständigheter vara lämplig för det avsedda ändamålet (1: 8 och 19: 2). För avstyckning från jordbruksfastighet gäller därjämte bl. a. följande villkor. Sådan avstyckning får ej äga rum, om ändringen i fastighetsbildningen skulle för jordbruksnäringen medföra men av någon betydelse. Sker avstyckningen för jordbruksändamål fordras även, att ändringen i fastighetsindelningen kan antagas för jordbruksnäringen medföra fördel som överväger med delningen förenade olägenheter (19: 3 mom. 1 första stycket). I ort, där det i allmänhet på grund av natur- och näringsförhållandena förutsättes, att jordbruksfastighet, som ej är att hänföra till stödjordbruk, har skog till husbehov eller eljest såsom stöd åt jordbruket, skall vid tillämpning av första stycket såsom menligt för jordbruksnäringen anses att skogsmark skiljes från odlad jord, om det ej är så att skogsmarken tillägges jordbruksfastighet eller med hänsyn till skogstillgången i orten prövas icke behöva bibehållas vid jordbruket därstädes (19: 3 mom. 1 andra stycket). Vad i momentet föreskrives utgör ej hinder mot avstyckning av skogsmark i enlighet med tillstånd, som Konungen meddelat jämlikt bolagsförbudslagen (19: 3 mom. 1 tredje stycket).

I 19: 3 mom. 2 föreskrives att vid bedömande, hur jordbruksfastighet bör vara beskaffad, särskilt skall iakttagas följande.

1. För att jordbruksfastighet, som ej är att hänföra till stödjordbruk, må anses lämpad för sitt ändamål erfordras att den varaktigt kan ge brukaren

och hans familj tillfredsställande bärgning. Fastigheten skall sålunda, allt efter ortens förhållanden och jordbrukets art, rymma för jordbruket erforderlig inrösningsjord och därutöver erbjuda annan behövlig naturtillgång, såsom skogbärande mark eller fiskevatten.

Avstyckning, som i förening med sammanläggning är ägnad att varaktigt ge brukaren av den nybildade fastigheten en mera tillfredsställande bärgning än förut, må dock, där ej någon för sitt ändamål varaktigt lämpad jordbruksfastighet undergår försämring av någon betydelse och ej heller eljest en mera ändamålsenlig fastighetsindelning motverkas, äga rum även om den nybildade fastigheten ej är fullt lämplig.

2. Är fastighet som avses under 1 belägen i ort, varom förmäles i 1 mom. andra stycket, skall den för att anses lämpad för sitt ändamål erbjuda tillgång till skog i den omfattning, som efter ortens allmänna förhållanden anses erforderlig för jordbruk av den storlek varom är fråga, utan så är att fastigheten uppenbarligen ej har behov av sådan skogstillgång.

3. Fastighet, som kan ge brukaren och hans familj endast ett mindre bidrag till deras försörjning, må anses lämpad såsom stödjordbruk, om det med hänsyn till ortens förhållanden kan antagas att han kan varaktigt erhålla en tillfredsställande bärgning huvudsakligen genom kroppsarbete i annans tjänst eller genom hantverk, hemslöjd, fiske eller annan därmed jämförlig verksamhet.

4. Föreligger behov av bete, skall fastigheten rymma erforderlig för ändamålet lämpad inrösningsjord, om behovet ej är annorledes betryggande tillgodosett.

Mark, som är avsedd för skogsbruk, får ej uppdelas på olika fastigheter så att möjligheten att ekonomiskt utnyttja skogen undergår försämring av någon betydelse. Prövas sådan åtgärd erforderlig för ändring i fastighetsindelningen som främjar jordbruksnäringen, får den dock ske, om därigenom icke uppkommer avsevärd olägenhet för skogsbruket (19:3 mom. 3). Vad i 1 mom. stadgas utgör ej hinder mot avstyckning för bildande av stödjordbruk, som är till gagn ur allmän synpunkt. Avstyckning, som innebär avsteg från vad i 2 eller 3 mom. sägs, må det oaktat äga rum, om den kan anses oundgängligen erforderlig för att i annat hänseende vinna en i jämförelse med olägenheterna av delningen betydande fördel för jordbruksnäringen (19:3 mom. 4).

Ytterligare undantag från de nu angivna jordpolitiska reglerna möjliggöres jämväl genom 19:4. Inom område, som ingår i stadsplan eller enligt byggnadsplan, fastställd efter den 1 januari 1948, är avsett för annat än jordbruksändamål, skall sålunda vad i 2 och 3 §§ stadgas ej utgöra hinder mot avstyckning som överensstämmer med planen. Föreligger eljest behov av bostadslägenheter eller av plats för industriell, kommunikationsteknisk eller kulturell anläggning eller för annat därmed jämförligt ändamål och är fastighets delning i sådant fall till gagn jämväl ur allmän synpunkt, får också

avstyckning äga rum, ändå att enligt vad i 2 och 3 §§ stadgas hinder eljest skolat möta med hänsyn till återstående styckningsdels beskaffenhet, jordbruksnäringen eller skogsbruket. Kraven på styckningsdels beskaffenhet får dock ej eftergivnas, såvitt ändamålet med avstyckningen kan med mindre avsteg därifrån tillgodoses på annat lämpligt sätt. I övrigt skall vid tillämpningen av nu berörda undantagsbestämmelse iakttagas att, i den mån jämkning kan ske, ändringen i fastighetsindelningen ej medför större men för jordbruksnäringen eller skogsbruket än som är nödigt.

Av intresse i förevarande sammanhang är även bestämmelsen i 19: 11, enligt vilken fastighets ägor såvitt möjligt skall ligga i ett sammanhang och ha så regelbunden och för ändamålet lämplig form som förhållandena medger, med hänsyn tagen jämväl till väg- och vattenavledningssystemen.

I 7 § *sammanläggningslagen* uppställs som jordpolitiskt krav för fastighetsbildningsåtgärder enligt lagen att vad i 19 kap. 2, 3, 4 och 11 §§ jorddelningslagen stadgas i fråga om avstyckning skall äga motsvarande tillämpning vid sammanläggning av fastigheter, i den mån ej sammanläggningens tillåtlighet i de hänseenden som avses i lagrummen skall prövas i jorddelningsmål.

Bestämmelserna i jorddelningslagen och sammanläggningslagen är i princip tillämpliga vid fastighetsbildning på landet, medan i stad *fastighetsbildningslagen* gäller. Sistnämnda lag saknar emellertid stadganden om restriktiva jordbrukspolitiska villkor för fastighetsbildning. I städerna ingår numera ej sällan betydande områden av lantbygdskaraktär. Genom *lag den 27 februari 1948 med särskilda bestämmelser om fastighetsbildning inom vissa områden av stad* har möjlighet öppnats att inom stad göra de jordpolitiska restriktionerna för delning av jord på landet tillämpliga beträffande sådana områden, vilka kan beräknas komma att under överskådlig tid nyttjas för jordbruk och skogsbruk. Enligt denna lag äger, där så påkallas av hänsyn till jordbruksnäringen eller skogsbruket, Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer beträffande område av stad, vilket ej ingår i stadsplan samt ej heller enligt byggnadsplan, fastställd efter den 1 januari 1948, är avsett för annat än jordbruksändamål, förordna att i stället för de i fastighetsbildningslagen meddelade bestämmelserna om avstyckning av område som ej ingår i tomtindelning och om sammanläggning av stadsägor, vad för landet är stadgat om avstyckning och sammanläggning skall äga tillämpning med vissa i lagen angivna undantag. Meddelat förordnande kan återkallas, när förhållandena föranleder därtill.

I enlighet med sitt uppdrag har *1954 års fastighetsbildningskommitté* undersökt möjligheterna att i en gemensam lag om fastighetsbildning meddela bestämmelser för både land och stad. Kommittén har i avgivet betänkande angående fastighetsbildning (SOU 1963: 68) framlagt förslag till en för hela riket gemensam lag i ämnet. En sammanfattning av förslagets in-

nehåll har lämnats bl. a. i »Från departement och nämnder» nr 1/1964 s. 8 ff. Den följande redogörelsen, som närmast avser förslagets jordpolitiska aspekter, anknäver i huvudsak till nämnda sammanfattning.

Det moderna samhällets allt snabbare utveckling ställer, säger kommittén, ökade krav på behandlingen av markdispositionsfrågor i allmänhet. Åtskilliga statliga och kommunala organ har till uppgift att handha frågor av sådan art, och deras verksamhet är inriktad på att främja en ändamålsenlig markanvändning i enlighet med de normer som godtagits av det allmänna och att bistå fastighetsägare och andra i deras strävan att åstadkomma gynnsamma förhållanden beträffande markens utnyttjande. Denna verksamhet faller till väsentliga delar inom den allmänna samhällsplaneringens ram och omfattar bl. a. åtgärder för åstadkommande av ändringar i fastighetssystemet. För att marken skall på bästa sätt kunna utnyttjas som underlag för bebyggelse, industri, jordbruk, skogsbruk, fritidsverksamhet m. m. måste fastighetssystemet kunna enkelt och snabbt samt med beaktande av enskilda och allmänna intressen ändras och anpassas efter aktuella riktlinjer i anslutning till den allmänna samhällsplaneringen. Dessa krav på rörlighet hos fastighetssystemet framträder med särskild tydlighet bl. a. vid rationalisering av jordbruk och skogsbruk. Med hänsyn härtill kan förändringarna i fastighetsindelningen inte verkställas som isolerade företeelser. Av vikt är dessutom att fastighetsbildningslagstiftningen inte blott möjliggör ett snabbt och enkelt förfarande utan även tillhandahåller bestämmelserna som underlag för en effektivt bedriven rationaliseringsverksamhet. I detta hänseende erfordras att lagstiftningen ställer till förfogande medel av klart aktiv karaktär. Det framhålles att fastighetsstorleken inom jordbruk och skogsbruk kommit att få väsentlig betydelse med påföljd att de erforderliga offentliga aktiva insatserna i någon mån måste bli av annan art än tidigare. Härtill kommer, bl. a. med hänsyn till det stora behovet av omregleringar, att kraven på snabbhet och enkelhet fått en allt större betydelse, samtidigt som moderna automatiska hjälpmedel möjliggör en annan, mer tidsbesparande metodik än som förutsetts vid tillkomsten av gällande lagstiftning. Behovet av en revision av fastighetsbildningslagstiftningen är således särskilt framträdande beträffande bestämmelserna till grund för aktiva insatser.

Den tekniska och ekonomiska utvecklingen i samhället är så snabb och oviss att det inte ansetts möjligt att konstruera detaljerade regler som uttryck för en långsiktig jord- och planpolitisk målsättning. Fastighetsbildningskommittén har därför föredragit att utforma reglerna i sitt förslag på sådant sätt att de skall kunna anpassas till en tämligen långt gående utveckling. Lagförslaget kommer därmed att ge utrymme för avsevärd rörelsefrihet. Detta har ansetts så mycket mera påkallat som det inte ankommit på kommittén att utreda frågan om den framtida jordbrukspolitikens inriktning. Inom ramen för de tämligen elastiska stadganden som föreslås

måste i tillämpningen den allmänt godtagna jord- och planpolitiska målsättningen bli vägledande, och genom att denna i tillbörlig mån beaktas vid avgöranden av markdispositionsfrågor vinnes säkerhet för att statsmakternas aktuella intentioner blir realiserade. Med hänsyn till de ovissa faktorer som föreligger har kommittén ansett det angeläget att lagen systematiskt anordnas så att erforderliga ändringar i lagstiftningen skall kunna ske på enkelt sätt och lätt inpassas i lagens allmänna uppbyggnad. De jord- och planpolitiska bestämmelserna har därför inordnats i ett särskilt kapitel. Där uppställs som villkor för att fastighetsbildningsåtgärd skall få ske dels krav på lämpligheten av fastighet som bildas eller förändras, dels vissa krav därutöver för tillgodoseende av det allmännas intresse av en ändamålsenlig fastighetsindelning.

Lämplighetskraven utgör minimikrav, som inte är avsedda att verka inskränkan- de på de positiva insatserna genom rationaliserande åtgärder. Särskilt må nämnas, att den omständigheten att kravet på sådan jordbruksfastighet, som inte utgör stödjordbruk, begränsats till enfamiljsjordbruket sålunda inte innebär att de aktiva insatser för förbättring av fastighetsindelningen, som kommittén föreslår i den särskilda avdelning av lagen som behandlar institutet fastighetsreglering, skall inskränka sig till denna nivå. Tvärtom utgår kommittén från att den högre nivå som statsmakterna i andra sammanhang förordad eller kommer att förorda skall eftersträvas i all tänkbar utsträckning.

Ett problem, som ansetts kräva särskild uppmärksamhet såvitt angår grunderna för avvägningen mellan olika enskilda intressen, är frågan om storleksförbättrande åtgärder främst beträffande fastigheter avsedda för jordbruk och skogsbruk. Gällande fastighetsbildningslagstiftning ger möjlighet till egentlig förstärkning av fastighet endast efter överenskommelse mellan därav berörda parter, men även då sådan överenskommelse kan uppnås blir förfaringssättet stundom onödigt invecklat. Ofta erfordras att förstärkningsjorden försäljes, avskiljes genom särskild delningsåtgärd och ingår i sammanläggning med den fastighet som skall utökas. Ett starkt önskemål har därför varit att i dessa fall, då alla berörda är ense, kunna genomföra en överföring från en fastighet till en annan på ett betydligt mera enkelt och smidigt sätt. Kommitten föreslår i detta syfte en omfattande avtalsfrihet, varigenom omgången med särskild överlåtelse samt delning och sammanläggning som regel skall kunna undvikas.

I andra fall, då en önskvärd förstärkning på frivillig väg inte är genomförbar, skall enligt vad kommittén vidare föreslår en inlösen i storleksrationaliserande syfte under alldeles speciella omständigheter kunna äga rum. När en mera fullständig omdaning av fastighetsförhållandena inom ett visst område företas och stora kostnader nedlägges på att åstadkomma en ändamålsenlig indelning, måste erforderliga storleksförbättringar samtidigt kunna komma till stånd, om resultatet skall bli godtagbart och inte

nya förbättringsåtgärder skall nödvändiggöras inom en snar framtid. Efter visst mönster i gällande särslagstiftning om skiftesverksamheten i Kopparbergs län har därför föreskrivits skyldighet för innehavare av vissa fastigheter, främst ofullständiga sådana, att mot ersättning i pengar avstå sin fasta egendom under förutsättning att större olägenheter inte uppkommer därigenom. Dessa inlösenregler innehåller även andra begränsningar i syfte att förhindra skadliga eller eljest stötande verkningar i det enskilda fallet. Det nämnes i sammanhanget att en särskild form av storleksförbättring såvitt gäller skogsmarken kan ernås genom att flera mindre skogsinnehav samlas i större enheter med bibehållen äganderätt, gemensamhetsskogar. Av bestämmelserna härom framgår att en vidsträckt avtalsfrihet är avsedd att gälla på detta område men att i vissa situationer möjligheter skall föreligga att bilda gemensamhetsskog utan frivillig medverkan av alla berörda markägare.

I propositionen nr 169/1964 framlägges förslag till *lag med vissa bestämmelser angående fastighetsbildning efter ändring i kommunal indelning m. m.* Av bl. a. jordpolitiska skäl syftar lagen till att förhindra att en kommunal indelningsändring, varigenom landskommun förenas med stad, automatiskt får till följd att de för stad gällande reglerna om fastighetsbildning blir gällande även inom den del av den nya staden som motsvarar den förutvarande landskommunen. Genom lagen upphäves med viss inskränkning 1948 års lag med särskilda bestämmelser om fastighetsbildning inom vissa områden av stad. Lagen, som är av provisorisk karaktär, avses skola gälla för den tid som återstår innan en för land och stad gemensam fastighetsbildningslagstiftning hunnit genomföras.

Jordförvärvslagstiftningen

Jordförvärvslagens syfte är dels att hindra vissa såsom olämpliga ansedda förvärv av jord och skog dels att främja den yttre rationaliseringen. Lagens huvudregel är att fast egendom, vilken taxerats som jordbruksfastighet, ej må förvärvas genom köp, byte eller gåva utan tillstånd av lantbruksnämnd. Undantag gäller

1. där egendomen förvärvas från kronan eller där kronan, landskommun, köping, stad eller municipalsamhälle är förvärvare;
2. där egendomen förvärvas av annan kommun än under 1. sägs eller annan dylik samfällighet för ändamål som avses i 1 § 4, 7 eller 16 expropriationslagen;
3. där förvärvaren är fångesmannens make eller där förvärvaren eller, om makar förvärvar gemensamt, endera av dem är fångesmannens eller

ock, där denne är gift, hans makes avkomling, adoptivbarn, syskon eller adoptivbarns eller syskons avkomling, allt under förutsättning att fångesmannen ej är avyttringspliktig jämlikt 11 §;

4. där tillstånd skall sökas enligt bolagsförbudslagen eller utlänningsförbudslagen eller där egendomen enligt förklaring av länsstyrelsen är av beskaffenhet att få förvärfvas utan sådant tillstånd;

5. där förvärvet sker genom inrop på exekutiv auktion;

6. där egendomen ingår i stadsplan eller enligt byggnadsplan, fastställd efter den 1 januari 1948, är avsedd för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk;

7. där egendomen utgör fastighet som genom avstyckning bildats för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk och ej därefter undergått taxering; samt

8. där andel i fastighet förvärfvas av någon som redan äger till samma taxeringsenhet hörande andel i fastigheten och ej enligt 11 § är skyldig att avyttra sistnämnda andel.

Förvärvstillstånd skall, om det ej sökts före fångets, sökas inom tre månader från det fångets skedde. Ansökan skall göras skriftligen hos lantbruksnämnd inom vars verksamhetsområde egendomen eller del därav är belägen (1 §).

Avser fång, som enligt 1 § skulle kräva förvärvstillstånd, del av fastighet och göres sist tre månader efter fångets skriftlig ansökan om avstyckning, erfordras ej tillstånd, om egendomen genom avstyckning avskiljes för annat ändamål än jordbruk eller skogsbruk (2 § första stycket). Finnes i avstyckningsärendet egendomen vara avsedd för jordbruk eller skogsbruk, får avstyckning på grund av fångeshandlingen ej tillåtas utan att frågan om förvärvstillstånd av förrättningsmannen underställts lantbruksnämndens prövning. Sådan underställning får dock underlåtas under förutsättning att egendomen skall sammanläggas med jordbruk varåt förvärvaren ägnar sig samt anledning ej finnes till antagande att egendomen kan med större fördel läggas till annat jordbruk. Där ej egendomen är av allenast obetydlig omfattning, skall såsom ytterligare förutsättning gälla att den uppkommande brukningsenheten icke blir större än att den huvudsakligen kan skötas av brukaren och hans familj utan anlåtande av främmande arbetskraft (2 § andra stycket). Om vid avstyckningsförrättning som avses i andra stycket underställning icke göres, erfordras ej tillstånd till förvärvet (2 § tredje stycket).

Den materiella prövningen regleras av bestämmelserna i 3—5 §§. Lantbruksnämnd kan icke vägra förvärvstillstånd i andra fall eller av andra skäl än som där anges.

Förvärvstillstånd skall vägras, om anledning finnes till antagande att egendomen skall vanskötas i förvärvarens ägo eller att förvärvaren med förvärvet huvudsakligen åsyftar att utan nytta för visst jordbruk i orten

tillgodogöra sig skogstillgång, som är behövlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av egendomen, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader eller annat som behövs för egendomens brukande (3 §).

Jämväl i fall som icke avses i 3 § skall, om annat ej föranledes av nedan angivna undantagsbestämmelse, förvärvstillstånd vägras

1. där anledning finnes till antagande att förvärvaren vill åtkomma egendomen huvudsakligen för kapitalplacering eller, vad angår egendom med jordbruk, i annat syfte än att själv ägna sig åt detta;

2. där fånget avser sådan fastighet eller sämjelott, som jämte annan fångesmannen tillhörig jord, utgör en för sitt ändamål lämpad brukningsenhet, eller andel i sådan egendom samt brukningsenhetens bestånd eller ändamålsenlighet skulle äventyras genom att egendomen frånskiljes; eller

3. där fånget medför att skilda brukningsenheter, vilka kan anses lämpade för sitt ändamål, eller andelar i dylika brukningsenheter sammanföres i en ägo.

Undantagsbestämmelsen medger att tillstånd i nu angivna fall får meddelas, om fånget kan väntas medföra övervägande nytta för jordbruket eller för näringslivet i orten eller egendomen för förvärvaren har synnerligt värde utöver det ekonomiska eller eljest särskilda skäl föreligger att godtaga fånget (4 §).

I 5 § inrymmes lagens rationaliseringsmoment. Förvärvstillstånd må nämligen vägras, om egendomen finnes böra tagas i anspråk för att underlätta bildandet av till storlek och ägoanordning ändamålsenliga brukningsenheter. Från regeln gäller tre undantag, nämligen

1. där förvärvaren är arrendator som jämlikt 2 kap. 57 § nyttjanderättslagen åtnjuter förköpsrätt till egendomen;

2. där lantbruksnämnden tidigare på begäran av ägaren till egendomen förklarat att densamma må överlåtas utan hinder av bestämmelserna i denna paragraf, samt fånget sker inom fem år därefter eller den kortare tid som må ha utsatts i förklaringen; eller

3. där tillstånd sökes till förvärv å auktion varom stadgas i 12 §.

Med hänsyn bl. a. till önskvärdheten av att giltigheten hos fång som avser del av fastighet icke skall bestå i sådana fall där avstyckning av det förvärvade icke kan genomföras, har i lagen införts bestämmelse om att förvärvstillstånd må göras beroende av att fånget leder till avstyckning eller sammanläggning. I tillståndsbeslutet skall i dylika fall angivas tiden och sättet för ingivande av ansökan om åtgärder till vederbörande myndighet (7 § första stycket). Är giltigheten av förvärvstillstånd beroende av att fånget leder till sammanläggning samt har ansökan om lagfart skett och förklarats vilande endast i avbidan på fastighetsbildningens genomförande, må sammanläggningen icke hindras av att lagfarten ej beviljats (7 § andra stycket).

Göres ej ansökan om förvärvstillstånd eller om åtgärd som sägs i 7 § första stycket på sätt föreskrivits eller vägras förvärvstillstånd genom lagakraftägande beslut, skall fånget vara ogillt. Detsamma gäller där ansökan i fastighetsbildningsärende som sägs i 2 § eller i 7 § första stycket genom lagakraftägande beslut lämnas utan bifall och tiden för sökande av förvärvstillstånd gått till ända (8 § första stycket). Det förhållandet att frågan om rätt till förvärv enligt lagen icke slutgiltigt avgjorts skall anses utgöra lagfartshinder (8 § andra stycket). Skulle mot bestämmelserna i första och andra styckena lagfart ha meddelats, skall lagrummets första stycke dock icke äga tillämpning på fånget (8 § tredje stycket).

I de fall ett köp blir ogillt till följd av att förvärvstillstånd vägras jämlikt 5 § har, dels för att tillgodose den enskilde säljarens intresse av rättssäkerhet, dels för att det rationaliseringsintresse som utgjort motiv för avslaget verkligen skall tillgodoses, stadgats skyldighet för kronan att lösa egendomen, om så påyrkas av säljaren. Inlösen skall ske till det av köparen utfästa priset. Förutsättning för att lösningskyldighet skall föreligga är att köpehandlingen i original eller bestyrkt avskrift företetts i ärendet. Överstiger priset uppenbart egendomens värde eller häftar denna för intecknad gäld till högre belopp än priset, föreligger dock icke lösningsplikt. Innefattar köpehandlingen jämväl fastighetsförsäljning, som ej omedelbart träffas av ogiltigheten men i anledning av densamma bringas att återgå, är lösningsbestämmelserna tillämpliga även på den sålunda försålda egendomen, såframt den ingår i samma brukningsenhet som den övriga egendomen eller eljest icke kan utan olägenhet skiljas från denna (9 §). I 10 § ges bestämmelser om aktualiserande av kronans lösningskyldighet och förfarandet vid inlösen.

När till lantbruksnämnd inkommit ansökan om tillstånd att förvärva eller behålla egendom eller om förklaring som avses i 5 § andra punkten, åligger det nämnden att snarast möjligt och, om ej särskilt hinder möter, senast två månader därefter meddela beslut i ärendet. Avser tillstånd framtida fång, skall i beslutet utsättas viss tid, högst ett år, för dess giltighet. Vägras tillstånd, skall i beslutet anges tillämpat lagrum och de skäl varå beslutet grundas. Må klagan föras över beslutet eller äger säljaren påkalla inlösen enligt 9 §, skall i beslutet givas till känna vad därvid är att iakttaga (13 §).

Över beslut, varigenom lantbruksnämnd avvisat ansökan, vägrat tillstånd att förvärva eller behålla egendom, avslagit begäran som avses i 5 § andra punkten eller ock tillämpat 6 eller 7 § må klagan föras genom besvär hos lantbruksstyrelsen. Talan mot styrelsens beslut föres hos Kungl. Maj:t genom besvär. Utöver vad nu sagts må klagan ej föras över beslut av lantbruksnämnd eller styrelsen (14 §).

Jordförvärvslagen gäller till och med den 30 juni 1965.

Bolagsförbudslagen innehåller till en början ett principiellt förbud för

bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom på landet och i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Lika med stad anses härvid köping eller annan ort, där den för städerna gällande ordningen för bebyggande skall iakttas (1 §). Förvärvsförbudet har dock ej avseende på sådant förvärv som sker omedelbart på grund av stadgande i lag eller jämlikt Kungl. Maj:ts medgivande till expropriation, eller på förvärv som genom testamente göres av annan förening än ekonomisk förening eller av stiftelse och ej heller på förvärv från kronan, av järnväg eller av fastighet, som utgör fideikommiss eller ingår i fideikommissbo under avveckling, såvida förvärvet sker genom tillskott i samband med teckning av aktier (2 §).

Bolag, förening eller stiftelse må förvärva fast egendom, som av länsstyrelsen i den ordning 6 § stadgar prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning. Sedan fast egendom förklarats vara av den beskaffenhet att bolag, förening eller stiftelse efter vad nu sagts må förvärva den, blir detta gällande även vid framtida överlåtelser av egendomen (3 §).

Bolag, förening eller stiftelse må vidare i den ordning 5 a och 6 §§ stadgar erhålla tillstånd att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs i fall

1. att egendomen vid tiden för lagens ikraftträdande ägdes av bolag eller ekonomisk förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet;

2. att egendomen utgör fastighet, därav icke någon del lämpligen kan nyttjas för jordbruk;

3. att egendomen utgör sådan del av en fastighets avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara tillräcklig att utgöra varaktigt stöd för drivande av självständigt jordbruk (stödskog), och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägnar sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kan sammanslås med andra brukningsdelar (odlingsområde); vid beräkning av stödskog skall hänsyn tagas dels till möjligheten att genom delning av förefintligt jordbruk bilda nya självständiga jordbruk, dels, beträffande odlingsområde, till möjligheten att av dylikt område bilda självständigt jordbruk eller sammanslå dylikt område med annan brukningsdel;

4. att egendomens förvärvande för bolaget, föreningen eller stiftelsen såsom innehavare av angränsande fastighet äger avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande;

5. att med egendomens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra

hos bolaget, föreningen eller stiftelsen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådan personers behov av livsfrönödenheter eller jordbruksprodukter; eller

6. att med egendomens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk (4 § första stycket).

Tillstånd till förvärv enligt andra eller tredje punkten må ej utan särskilda skäl förvägras bolag, förening eller stiftelse, som under de före ansökningens ingivande senast förflutna tio åren genom överlåtelse till enskild person av skogsmark eller till jordbruk tjänlig fastighet med efter ortens förhållanden erforderlig skogstillgång eller också genom sådan överlåtelse till enskild person av odlad jord eller odlingsområde vilken prövas gagnelig för befolkningens näring i orten avhänt sig egendom, som finnes i värde ungefär motsvara den egendom som avses med förvärvet. Med överlåtelse som nu sagts skall jämsställas överlåtelse av skogsmark, jordbruksfastighet, odlad jord eller odlingsområde till kommun eller till hushållningssällskap, bolag eller förening, som utövar statsunderstödd egnahemsverksamhet. Har överlåtelse av jordbruksfastighet eller skogsmark skett till enskild person, som förvärvat egendomen huvudsakligen för att därav bereda sig inkomst annorledes än genom dess utnyttjande för eget jordbruk eller i samband därmed bedrivit skogsbruk, må hänsyn ej tagas till överlåtelsen (4 § andra stycket). Vad enligt bestämmelserna i tredje punkten förvärras skall med iakttagande av viss föreskrift i jorddelningslagen avskiljas genom avstyckning (4 § femte stycket). Tillstånd till förvärv enligt fjärde punkten må icke utan att särskild anledning därtill föreligger ges, om jordbruket på fastighet varifrån förvärvet göres därigenom skulle bringas att upphöra eller märkligen försvagas (4 § sjätte stycket).

Utöver nu angivna möjligheter att erhålla förvärvstillstånd — de s. k. speciella eller lindrigare koncessionsgrunderna — finnes också en allmän förutsättning för sådant tillstånd. Om nämligen i andra fall än som angivits i 4 § på grund av särskilda omständigheter anses att bolag, förening eller stiftelse bör medges rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, må tillstånd därtill givas. Såsom dylik omständighet skall i fråga om förvärv, som göres av ideell förening eller stiftelse, anses att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet (5 §).

Fråga om tillstånd jämlikt 4 och 5 §§ avgöres av Konungen. Under vissa förutsättningar må dock tillstånd lämnas av länsstyrelsen. Dessa är att egendomen förvärras i utbyte mot annan fast egendom inom länet, att såväl den förra som den senare egendomen huvudsakligen är avsedd för skogsbruk, att den ena egendomen ungefär motsvarar den andra i värde samt att lantbruksnämnden och överlantmätaren tillstyrkt att tillstånd meddelas (5 a §).

Vill bolag, förening eller stiftelse påkalla länsstyrelsens prövning enligt 3 § eller söka Kungl. Maj:ts eller länsstyrelsens tillstånd att förvärva fast egendom, skall ansökan jämte fångeshandlingen eller bestyrkt avskrift därav inges till länsstyrelsen inom tre månader från det fånget skedde. Förslittes denna tid eller prövas egendomen icke vara hänförlig under 3 § och blir ej heller ansökan bifallen, är fånget ogillt (6 §).

Vissa slags organisationer, vilka är underkastade särskild reglering, har undantagits från lagens tillämpningsområde. Sålunda avses med bolag i lagen icke enkelt bolag eller bolag som driver bank- eller annan penningrörelse eller försäkringsrörelse. Med förening avses icke förening vilken driver rörelse som nyss sagts och ej heller sambruksförening. Med stiftelse avses icke stiftelse vars styrelse utgöres av statlig eller kommunal myndighet eller tillsättes av sådan myndighet och ej heller stiftelse som förvaltas av riddarhusdirektionen eller av akademi eller annan inrättning för vilken Kungl. Maj:t fastställt stadgar (11 §).

Utlänningsförbudslagens syfte är att förhindra att svenska naturtillgångar övergår i utländsk ägo. Förvärvsförbudet är i första hand riktat mot utlänning och utländsk organisation, i andra hand mot svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk bolagsman, svenskt aktiebolag, vars aktiebrev må ställas till innehavaren, och svensk ekonomisk förening. Vissa undantagsbestämmelser finnes. Huvudregeln innebär att utländska eller eljest farliga rättssubjekt ej får förvärva fast egendom eller mineralfyndighet utan Kungl. Maj:ts tillstånd. I några speciella fall tillkommer prövningen länsstyrelsen. Ansökan om förvärvstillstånd skall inges inom tre månader från fånget. Sanktionen utgöres av ogiltighetspåföljd.

I syfte att hindra ett kringgående av utlänningsförbudslagen har genom särskild lag, innefattande tillägg till lagen om handelsbolag och enkla bolag, föreskrivits att utlänning, ändå att han erhållit Kungl. Maj:ts medgivande att i riket idka näring, icke må här ingå i handelsbolag utan särskilt tillstånd. Även genom särskilda lagar om bulvanförhållande i fråga om dels fast egendom dels aktier i vissa bolag avses att förhindra sådant kringgående.

Expropriationslagen innehåller i 109 och 110 §§ särskilda bestämmelser om expropriation av mark för stärkande av ofullständigt jordbruk. Frågan om sådan expropriation får väckas endast av lantbruksnämnd (109 §). Expropriationsrätt får beviljas endast om särskild svårighet möter att genom avtal förvärva erforderlig mark till skäligt pris. Sådan rätt får ej medgivas, om den mark varom fråga är icke helt eller till huvudsaklig del lämpar sig för det avsedda ändamålet eller om genom expropriationen avsevärd olägenhet skulle tillskyndas markens ägare eller innehavare. Ej heller må expropriationsrätt medgivas med mindre en lämplig fastighetsbildning finnes

kunna befordras genom expropriationen. Rätt till expropriation av mark, som utgör särskild fastighet, må vad angår fastighet med jordbruk beviljas endast om fastigheten tillhör bolag, förening, stiftelse eller fideikommiss eller äges av enskild person, vilken icke är mantalsskriven på fastigheten eller på fastighet, som är i sambruk med densamma, och uppenbarligen besitter fastigheten av annan anledning än att bereda sig sin huvudsakliga utkomst av jordbruket. Vid bedömande av frågan, av vilken anledning fastigheten besittes, skall i samma ägares hand befintliga, genom ägostyckning, jordavsöndring eller avstyckning skilda områden av samma hemman eller lägenhet betraktas såsom en fastighet (110 §).

Hela frågan om rätten att här i riket förvärva egendom är för närvarande under omprövning. Jordförvärvslagen har sedan sin tillkomst år 1955 praktiskt taget varje år motionsvis kritiserats i riksdagen (se utskottets utlåtanden 24/1955, 6/1956, 3/1957, 12/A 1958, 4/1959, 4/1960 och 1/1963 samt jordbruksutskottets utlåtande 30/1959). Vid lagens tillkomst förutsattes att spörsmålen om dess bibehållande och om utformningen av en fortsatt lagstiftning på området skulle upptagas till prövning inom viss tid. År 1958 tillkallades särskilda sakkunniga (*jordlagsutredningen*) för att utreda och avge förslag rörande denna lagstiftningsfråga. Samtidigt skulle bolags- och utlänningsförbudslagarna överses. I direktiven (se riksdagsberättelsen år 1959 s. 218 f.) uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande.

Vid sin översyn av omförmälda lagar bör de sakkunniga beakta icke blott erfarenheterna av gällande lagstiftning på berörda områden utan även — och främst — de betydande förändringar som under senare år skett beträffande jordbrukets struktur och produktionsförhållanden. Näringsens tendenser i fråga om den framtida utvecklingen i sistnämnda båda hänseenden bör givetvis också uppmärksammas av de sakkunniga och av dem läggas till grund för de kommande förslagen. Det ligger i såväl samhällets som den enskildes intresse att en ekonomiskt riktig användning av landets marktillgångar uppnås. Det ekonomiska betraktelsesättet får dock icke undanskymma de sociala och befolkningspolitiska aspekter, varpå jordlagstiftningen i allmänhet grundats, och ej heller önskemålet att förhindra uppenbara spekulationsköp av jordbruks- och skogsfastigheter.

I ett den 16 augusti 1961 avgivet betänkande (SOU 1961: 49) har jordlagsutredningen framlagt förslag till en permanent jordförvärvslag, avseende såväl fysiska som juridiska personers förvärv av jordbruksfastighet. Vidare föreslås vissa ändringar i utlänningsförbudslagen. Dessa innebär i huvudsak en anpassning till den jordförvärvslag utredningen föreslår.

Ur betänkandet återges i det följande vissa i motionerna åberopade statistiska uppgifter och uttalanden.

År 1956 fördelades landarealen på olika ägoslag, räknat i 1 000 ha, enligt följande (s. 61).

	Areal
Ägoslag	3 598
Åker	684
Betes- och ängsmark	22 505
Skogsmark	14 324
Övrig mark	

Samma år fördelades åkermarken på brukningsenheter med mer än 2 ha åker enligt följande (s. 65).

Storleksgrupp efter åkerareal	Antal bruk- ningsenheter
2—5 ha	87 554
5—10 »	83 246
10—15 »	38 931
15—20 »	20 630
20—30 »	18 479
30—50 »	11 667
50—100 »	5 373
över 100 »	2 221
	<hr/> 268 101

Enligt uppgifter ur RLF:s jordbruksregister 1956 fördelades den enskilda ägare utom aktiebolag tillhöriga skogsmarken på olika storleksgrupper åker sålunda (s. 74).

Storleks- grupp	Antal bruk- ningsenheter	Areal skogs- mark, ha
0,1— 1,0	14 943	320 262
1,1— 2,0	23 745	589 615
2,1— 5,0	65 052	2 224 488
5,1— 10,0	65 692	2 659 546
10,1— 15,0	27 461	1 107 974
15,1— 20,0	13 191	537 174
20,1— 30,0	10 639	448 695
30,1— 50,0	5 885	324 022
50,1—100,0	2 531	247 551
över 100	1 303	493 540

I fråga om behovet av strukturrationalisering skulle enligt en av lantmä-
teristystyrelsen gjord bedömning ett aktuellt behov av mer genomgripande
omregleringar av skogsmarken föreligga beträffande närmare 5 miljoner ha,
motsvarande ca 22 % av landets totala skogsmark; behovet ansågs främst
lokaliserat till skogslänen i mellersta och norra Sverige. Utredningen har
konstaterat att skogsbruk i mycket betydande omfattning bedrivs i enheter,
inom vilka jordbruk i egentlig mening saknas eller intager en helt under-
ordnad roll i den ekonomiska verksamheten. Detta gäller, sägs det, såvitt
en grov kalkyl för samtliga skogsägarekategorier ger vid handen, nära nog
två tredjedelar av landets hela areal produktiv skogsmark.

Utredningen har sammanfattningsvis anfört bl. a. följande (s. 171 ff.).

Mot bakgrunden av rådande förhållanden och väntad utveckling inom jordbruk och skogsbruk anser utredningen motiv föreligga för en fortsatt förvärvslagstiftning avseende såväl fysiska som juridiska personers förvärv av fast egendom, vilken är taxerad såsom jordbruksfastighet. Stöd för denna uppfattning har utredningen erhållit av de meningar som uttalats i svaren på frågor, vilka utredningen tillställt myndigheter och organisationer, och vid utredningens samråd med framför allt företrädare för skogsbruket.

För fortsatt förvärvslagstiftning finnes tre huvudmotiv.

Enligt utredningens mening är det för det första alltfört angeläget, att genom förvärvsprövning verka för att odlad jord och skogsmark i erforderlig utsträckning står till förfogande för personer, vilka har för avsikt att skaffa sig sin huvudsakliga arbetsinkomst av sådan egendom. Saknas en förvärvslagstiftning finnes grundad anledning befara ur det allmännas synpunkt mindre tillfredsställande befolkningspolitiska och ekonomiska följder av att jord och skog i betydande utsträckning överföres till andra än aktiva jordbrukare.

För att den yttre rationaliseringsverksamheten skall få önskvärd omfattning och leda fram till en ur storleks- och arronderingssynpunkt tillfredsställande indelning i brukningsenheter är för det andra en förvärvslagstiftning ett betydelsefullt medel i det allmännas hand att aktivt kunna befrämja och länka utvecklingen i en ur jordbruks- och skogsnäringens intresse önskvärd riktning.

Ett tredje huvudmotiv för en förvärvslagstiftning är behovet av att hindra förvärv i sådana fall, då förvärvarens avsikt är att bereda sig vinst antingen genom snar avyttring av fastigheten eller del därav eller genom att tillgodogöra sig skog eller annan nyttighet på sådant sätt att egendomens lämplighet för jordbruk eller skogsbruk äventyras. Som sådant spekulationsförvärv bör dock i regel icke anses förvärv av egendom i avsikt att exploatera den för tätbebyggelse.

Vid sina överväganden rörande en fortsatt förvärvslagstiftning har utredningen ägnat särskilt intresse åt skogsnäringen och dess speciella problem. Utredningen har därvid funnit att motiv för en sådan lagstiftning även föreligger med hänsyn till de ökade krav på att skogsbrukets produktionsmöjligheter blir optimalt tillvaratagna, som bland annat är en följd av den starkt expanderande skogsindustrins allt större behov av råvara till skäligen kostnad.

Här angivna motiv för en fortsatt förvärvslagstiftning kan enligt utredningens mening väntas bli bestående. De gäller vidare ifråga om såväl fysiska som juridiska personers förvärv. Utredningen har vid sådant förhållande föreslagit en permanent, för båda kategorierna gemensam lag.

Vid utformningen av lagförslaget har utredningen i princip eftersträvat att icke ge bestämmelserna en vidare räckvidd än vad som erfordras för att förenämnda väsentliga syften skall tillgodoses.

Med hänsyn till objektet är lagförslaget sålunda begränsat till fast egendom, som är taxerad såsom jordbruksfastighet. För en fortsatt reglering av juridiska personers förvärv av »annan fastighet» har utredningen icke funnit skäl. Likaså föreslås koncessionsfrihet för förvärv av egendom, som förväntas bli tagen i anspråk för annat ändamål än jord- och skogsbruk.

Med avseende på subjektet stadgar lagförslaget ett flertal undantag. Helt undantagna från jordförvärvsprövning är exempelvis sådana fall där kro-

nan är förvärvare eller fångesman eller där ett nära släktskapsförhållande föreligger mellan förvärvare och fångesman. I förhållande till gällande jordförvärvslag har utredningen emellertid funnit skäl för en begränsning av släktskapsundantaget såtillvida att det i fortsättningen icke skall avse syskons avkomling. Från lagens bestämmelser föreslås även undantagna förvärv genom arv eller bodelning. Förvärv genom testamente eller skifte vid upplösning av bolag eller förening skall även vara koncessionsfria. Dessa förvärv har emellertid ur förvärvssynpunkt ansetts böra jämföras med förvärv, som sker genom inrop å exekutiv auktion. För sådana förvärv föreslår utredningen — i huvudsaklig överensstämmelse med vad nu gäller — bestämmelser om inskränkning i rätten att behålla den förvärvade egendomen.

Vad gäller kommuners förvärv har utredningen funnit en lämplig avvägning mellan skilda intressen vara att sådana förvärv lämnas helt koncessionsfria när de avser egendom som primärkommun förvärvar inom kommunens gränser. I övrigt har koncessionsfriheten begränsats till förvärv som sker för vissa i expropriationslagen angivna ändamål.

Hänsynen till sociala och befolkningspolitiska synpunkter är i utredningens förslag i första hand tillgodosett genom bestämmelserna i 7 och 8 §§.

Den nuvarande jordförvärvslagens karaktär av aktivt rationaliseringsinstrument är bibehållen i utredningens förslag genom att i 9 § intagits bestämmelser motsvarande de i 5 § gällande lag. Genom att rationaliseringsmomentet infogas i en för fysiska och juridiska personer gemensam lag får det emellertid en vidare tillämpning än för närvarande till förmån för rationaliseringssträvandena bland samtliga ägarekategorier.

Även i övrigt är utredningens förslag till jordförvärvslag klart rationaliseringsbefrämjande. Sålunda föreslås icke något annat hinder för sådana förvärvare, som avser att ha sin huvudsakliga arbetsinkomst av egendomen, att förvärva tillskottsmark än det som 9 § eventuellt kan medföra. Genom utformning av 8 § hindras däremot »icke jordbrukares» förvärv av tillskottsmark, som utgöres av bärkraftiga eller till bärkraft uppbyggbara enheter. Där fånget medför att egendom som förvärvaren redan äger får väsentligt förbättrad ägoanordning, må förvärvstillstånd emellertid ej heller i sådana fall vägras utan särskilda skäl.

I syfte att befrämja rationaliseringen inom storskogsbruket anges som skäl för bifall vid bolags, föreningars eller stiftelsers förvärv att fånget, utan att till avsevärd del omfatta skog som är behövlig som stöd åt jordbruket i bygden, medför väsentligt förbättrad ägoanordning. I förhållande till nuvarande bolagsförbudslag öppnar bestämmelsen vidgade möjligheter för nämnda juridiska personer att i strukturförbättrande syfte förvärva enklaver.

Utredningen räknar även med att det förhållandet, att kompensationsförsäljningar skall kunna godtagas som förvärvsskäl såväl vad gäller fysiska som juridiska personer, skall i ökad utsträckning frigöra mark, som är önskvärd för rationaliseringsändamål.

Av utredningen föreslagna bestämmelser i fråga om egendom, som avstyckas för sammanläggning med annan jordbruksfastighet, leder till en förenkling av rationaliseringsprocessen i förhållande till nuvarande ordning. Därest fånget icke strider mot lagens syften eller förvärvsegendo-

men med större fördel kan läggas till annan jordbruksfastighet må nämligen förvärvsprövning underlätas vid fysiska personers förvärv oavsett storleken på den uppkommande brukningsenheten.

Korrektivet mot spekulationsförvärv är intaget i 5 §.

Bestämmelser i jorddelningslagen är avsedda att förhindra att lämpliga fastigheter försämrats till följd av att mark avskiljes genom avstyckning. Utredningen har funnit det angeläget att i förvärvslagen som komplement till nämnda bestämmelser bibehålla nuvarande skydd mot att bärkraftiga brukningsenheter som består av flera registerfastigheter äventyras genom att hela sådana fastigheter fränskiljes egendomen. Regler i detta avseende finnes intagna i 6 § i utredningens förslag till jordförvärvslag.

Utredningen har funnit bärande skäl för att förvärvsprövningen handhaves av lantbruksnämnderna såväl vad avser fysiska som juridiska personers förvärv. Vad avser förvärv av bolag, förening eller stiftelse har nämndernas befogenhet att avgöra ärendena emellertid ansetts böra begränsas till sådana fall, där tillstånd reservationslöst kan meddelas. I andra fall skall lantbruksnämnden, på sätt närmare framgår av § 17, med eget utlåtande överlämna ansökningshandlingarna till Konungens prövning. Med hänsyn till den vidgade befogenheten för lantbruksnämnderna anser utredningen önskvärt, att nämndernas sammansättning överväges redan i samband med behandlingen av jordlagsutredningens lagförslag. Därvid synes särskilt angeläget att skogsnäringsen blir företrädd.

Jordförvärvslagen var ursprungligen bestämd att gälla t. o. m. den 30 juni 1962. Våren 1962 förlängdes emellertid lagens giltighetstid t. o. m. den 30 juni 1963 på grund av då pågående remissbehandling av jordlagsutredningens betänkande. I propositionen 10/1963 framlades därefter förslag till lag angående fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1965 av jordförvärvslagen. Till stöd för förslaget anförde föredragande departementschefen bl. a. följande.

Remissyttrandena har numera inkommit. Nära nog genomgående ges i dem uttryck för den meningen att tiden inte är mogen för ett avgörande om jordförvärvslagstiftningens framtida utformning. I synnerhet understryker man frågans beroende av de resultat vartill 1960 års jordbruksutredning kan komma. Men även andra pågående utredningar och inte minst rådande oklarhet om vårt tillträde till den europeiska ekonomiska gemenskapen anses motivera ett uppskov. Här må också erinras om den i år tillsatta etableringsutredningens uppdrag att mot bakgrunden av sistnämnda spörsmål verkställa en allmän översyn av de frågor som sammanhänger med rätt att här i riket förvärva egendom. Det synes mig som om i rådande läge övervägande skäl talar för ett anstånd med reformeringen av jordförvärvslagstiftningen.

I sitt av riksdagen godkända utlåtande 1/1963 över propositionen fann utskottet det naturligt och lämpligt att en samtidig lösning av hithörande komplicerade problem såvitt möjligt eftersträvades, vilket dock uppenbarligen kunde bli tidskrävande. Eftersom frågan om en reformering av jordförvärvslagen likväl icke därigenom borde få fördröjas, underströk utskottet vikten av att nämnda fråga snarast bringades till sin lösning. Utskottet, som i samband med propositionen bl. a. behandlade fristående motioner om åtgärder till befrämjande av jordbrukets rationalisering, yttrade vidare med avstyrkande av motionärernas förslag bl. a. följande.

Motionernas syfte att underlätta den frivilliga rationaliseringen av jordbruket är emellertid enligt utskottets mening förtjänt av beaktande. Otvivelaktigt är såväl jordbrukets som skogsbrukets lönsamhet fleststädes mycket beroende av egendomarnas areal och arrondering. De farhågor som i motionerna yppats om jordförvärvslagens utvecklingshämmande verkan föranleder därför utskottet att understryka behovet av att lagens utformning omprövas. Härvid bör, såsom jordlagsutredningen uttalat, det vid åtskilliga tillfällen framförda kravet på att förvärvslagstiftningen icke bör försvåra jordbrukarnas egen frivilliga rationalisering beaktas. Med hänsyn till utredningens uttalande förutsätter utskottet att de av motionärerna i nämnda hänseende framförda synpunkterna kommer att övervägas vid den blivande lagstiftningen.

Vid vårsessionen med innevarande års riksdag besvarade chefen för jordbruksdepartementet en av herr Hamrin i Kalmar ställd enkel fråga angående åtgärder med anledning av jordlagsutredningens betänkande. Härvid anförde departementschefen bl. a. följande (se andra kammarens protokoll 2/1964 s. 21).

Till följd av de betydande ändringar inom jordbruket och skogsbruket, som skett under de senaste åren, fyller enligt min mening jordförvärvslagen ej helt de krav som dagens läge inom dessa näringar ställer. Ej heller är detta fallet med 1925 års bolagsförbudslag. Jag anser med hänsyn härtill att en viss reformering av lagstiftningen på området ej längre bör uppskjutas. Jag avser därför att inom jordbruksdepartementet låta verkställa den översyn av lagstiftningen som erfordras för att 1965 års riksdag skall kunna föreläggas förslag i ämnet.

Den av motionärerna ifrågasatta utredningen anses utom annat böra undersöka, huruvida övrig lagstiftning med jordpolitisk inriktning, såsom exempelvis *arrendelagstiftningen*, är lämpligt samordnad med nutida rationaliseringssträvanden. Den nu gällande arrendelagstiftningen inrymmer huvudsakligen i *lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom*. I fråga om arrende av kommunal jord, ecklesiastik jord och kronojord gäller vid sidan av nyttjanderättslagens regler vissa särskilda författningsbestämmelser.

I huvudsakligt syfte att bereda arrendatorer större trygghet vidtogs genom lag den 27 juni 1927 en del ganska ingripande ändringar i 1907 års lag. Ytterligare vittgående ändringar i samma lag vidtogs vid 1943 års riksdag. Den sociala arrendelagstiftningen erhöll därvid en utformning som i allt väsentligt fortfarande gäller.

Under tiden från år 1943 har utvecklingen i olika avseenden påverkat arrendefrågans läge. De ändrade förhållandena på produktionsinriktningens, mekaniseringens och arbetskraftens område har sålunda medverkat till en minskning i brukningsenheternas antal, vilken i avsevärd omfattning träffat arrendejordbruken. I sistnämnda avseende anses även arrendelagstiftningens utformning, särskilt beträffande byggnadskostnadernas fördelning, ha haft en bidragande betydelse. Å andra sidan förmenas den inträffade penning-

värdesförändringen och den därmed sammanhängande tendensen att ej avyttra realvärden ha medfört en ökning av arrenden av sådana jordbruk, där tidigare en försäljning av fastigheterna i samband med dödsfall var vanlig.

Utvecklingen har föranlett ett flertal framställningar om översyn av arrendelagstiftningen och då främst de sociala arrendebestämmelserna. År 1959 tillkallades därför särskilda sakkunniga (arrendelagsutredningen) för att verkställa översyn och avge förslag rörande arrendelagstiftningen och därmed sammanhängande frågor. Enligt direktiven (se riksdagsberättelsen år 1961 s. 278 ff.) bör översynen i stort sett vara förutsättningslös men i huvudsak begränsas till de sociala arrendebestämmelserna och därmed sammanhängande författningsföreskrifter. Vissa allmänna riktlinjer har dock angivits, bl. a. har uppdraget begränsats enligt följande.

I de förut nämnda framställningarna och motionerna beröres såväl det privaträttsliga förhållandet mellan jordägare och arrendator som det mer offentlighetsrättsliga spörsmålet om brukningsenheterens storlek, arrondering och dylikt. Regler för avgörande av sistnämnda spörsmål synes emellertid icke lämpligen böra inordnas i arrendelagstiftningen. Frågor som har direkt samband med den yttre rationaliseringen bör i stället övervägas i samband med jordförvärvslagstiftningen och formerna för statligt stöd till sådan rationalisering. Ifrågavarande problem bör därför icke upptagas till behandling i detta sammanhang.

Skötsellagarna

Bestämmelser om kontroll över skötseln av jordbruk återfinnes i *uppsiktslagen*, som f. n. överses av jordlagsutredningen. Omfattar brukningsdel odlad jord till en vidd överstigande 2 ha, skall sålunda uppsikt hållas över att brukningsdelen ej vanhävdas. Vanhävd föreligger, om jordbruket så vanskötes att dess vidmakthållande äventyras eller om för jordbruket erforderliga byggnader bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll (1 §). Till vanhävd hänföres ej nedläggande av jordbruk på brukningsdel eller del därav, om det med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och belägenhet samt övriga omständigheter måste anses olämpligt att där bedriva varaktigt jordbruk. Ej heller skall den omständigheten att byggnad bortföres eller lämnas utan nödigt underhåll anses som vanhävd, om byggnaden blivit obehövlig till följd av sådan förändring i driften av jordbruket som är till varaktig fördel för detsamma eller på grund av sådan sammanslagning av brukningsdelar som överensstämmer med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten eller av annan giltig anledning (2 §). Tvångsmedelsförfarandet innebär att lantbruksnämnd i fall av vanhävd i första hand skall söka få till stånd en överenskommelse med ägaren eller brukaren om avhjälpande åtgärder (5 §). Kan sådan överenskommelse ej träffas eller fullgöres ej åtagande däri, skall ärendet anmälas för länsstyrelsen (6 §). Länsstyrelsen äger efter viss föreskriven utredning vid vite föreskriva de åtgärder som erfordras för vanhävdens avhjälpande (7 §).

Uppsiktslagen kompletteras av 1947 års lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom (lex Bogesund).

I *skogsvårdslagen* anges de allmänna riktlinjer enligt vilka skogsbruket från samhällets synpunkt bör bedrivas. Skogsmark med därå växande skog bör sålunda genom utnyttjande på lämpligt sätt av markens virkesalstrande förmåga skötas så, att tillfredsställande ekonomiskt utbyte vinnes och, såvitt möjligt, i huvudsak jämn avkastning erhålles (1 §). Med skogsmark förstås för skogsproduktion lämplig mark, som ej i väsentlig utsträckning nyttjas för annat ändamål. Mark, som ligger helt eller i huvudsak outnyttjad, skall dock ej anses såsom skogsmark, om marken är mera ägnad att användas annorledes än till skogsbörd eller på grund av särskilda förhållanden ej bör tagas i anspråk för skogsproduktion. Mark skall dock anses såsom skogsmark, om skog därå bör finnas till skydd mot sand- eller jordflykt eller fjällgränsens nedgående eller med hänsyn till annan därmed jämförlig omständighet (2 §). Från lagens tillämpningsområde undantages skogsmark med därå växande skog

1) å ecklesiastiska boställen och andra fastigheter av kyrklig natur;

2) å sådana fastigheter, som avses i 4 § 1894 års förordning angående hus hållningen med de allmänna skogarna i riket; samt

3) å övriga kronan tillhöriga fastigheter, som icke innehas med stadgad äborätt (45 § 1 mom.).

Uppsikt över att lagens bestämmelser följs utövas av skogsvårdsstyrelserna (4 §). Skogsvårdsstyrelsernas verksamhet övervakas av skogsstyrelsen (5 §).

Beträffande avverkning av skog gäller som huvudregel att utvecklingsbar skog inte får avverkas annat än genom gallring som är ändamålsenlig för skogens utveckling. Skog anses som utvecklingsbar, så länge det under förutsättning av lämplig skötsel måste antagas bli mer lönande att låta skogen kvarstå än att omedelbart avverka den (6 §). Avverkning av icke utvecklingsbar skog får inte göras på sådant sätt att större rubbningar uppkommer i avkastningens jämnhet eller så att skogens återväxt avsevärt försvåras (7 §). Skogsvårdsstyrelse har möjlighet att ingripa mot avverkning i strid mot lagens bestämmelser. I första hand har styrelsen att söka träffa överenskommelse med skogens ägare rörande avverkningen (12 §). Kan ej överenskommelse träffas eller sker avverkning eller upplåtelse av avverkningsrätt i strid mot överenskommelse, äger skogsvårdsstyrelsen meddela avverkningsförbud. Skogens ägare skall i princip beredas tillfälle att yttra sig i ärendet, innan förbud meddelas. I brådskande fall äger skogsvårdsstyrelsen dock utan föregående förhandlingar meddela interimistiskt avverkningsförbud (13 § 1 mom.). I synnerligen brådskande fall öppnar lagen möjlighet för länsjägmästare att meddela provisoriskt förbud, som gäller i högst 20 dagar (13 § 2 mom.). Har avverkning skett i uppenbar strid mot lagens regler eller mot

förbud eller överenskommelse, kan markägare ådömas böter och det avverkade virket förklaras förverkat (36 och 39 §§).

Lagen innehåller vidare bestämmelser om åtgärder för att erhålla nöjaktigt skogstillstånd. Där vid avverkning icke kvarlämnats skog av sådan täthet och beskaffenhet, att densamma med hänsyn till rådande naturförhållanden kan anses nöjaktig, skall sådana åtgärder vidtagas som erfordras för att nöjaktig återväxt inom skälig tid efter avverkningen kommer att finnas på det avverkade området. Skyldighet att vidtaga dylika åtgärder skall dock ej föreligga, sedan den uppkomna skogen nått sådan utveckling, att den icke längre är att räkna som plantskog (14 §). Dylika åtgärder skall också vidtagas, om i skog uppkommer skada genom naturhändelse, betning eller åverkan. I sådant fall är dock skyldigheten i princip begränsad till kostnader som motsvarar värdet av träd som skadats eller som måst fällas i samband med åtgärderna jämte värdet av ersättning som uppburits eller kunnat uppbäras i anledning av skadan. Om skyldigheten att vidtaga åtgärder ändå skulle bli synnerligen betungande, kan skogsvårdsstyrelsen medge skälig begränsning (15 §). Är på skogsmark skogstillståndet uppenbart otillfredsställande, föreligger också skyldighet att vidtaga åtgärder för att inom skälig tid erhålla nöjaktig skog på marken. Skyldigheten är i detta fall begränsad till den kostnad som motsvarar värdet av de träd som bör fällas i samband med åtgärderna (16 §). De i 15 och 16 §§ medgivna kostnadsgränserna gäller ej, om skäligt bidrag till kostnaderna kan erhållas av allmänna medel (17 §). Tvångsmedelsförfarandet är i korthet följande. I första hand skall skogsvårdsstyrelsen söka träffa överenskommelse med markägaren. Misslyckas det, företages särskild syn, varefter nya förhandlingar med markägaren äger rum. Kan överenskommelse likväl ej träffas, drages saken inför domstol, som äger föreskriva bestämda återväxtåtgärder. Eventuell verkställighet av domen sker genom skogsvårdsstyrelsens försorg men på markägarens bekostnad (19—24 §§).

Skogsvårdslagen innehåller i 30—33 §§ särskilda bestämmelser angående omläggning av skogsmark till ny användning, som kan ge högre eller med skogsproduktion likvärdig avkastning eller som eljest fyller ett rimligt behov för ägaren av icke rent tillfällig natur. I 30 § upptages tre olika grupper av omläggningsärenden. Omläggning till trädgård, åker, byggnadstomt, väg eller annat liknande ändamål får till en början ske utan tillstånd av skogsvårdsstyrelsen, såvida det ej är fråga om svärföryngrad skog eller skyddsskog. Omläggning till äng eller betesmark för varaktigt betesbruk får vidare ske, dock endast efter tillstånd av skogsvårdsstyrelsen, och därjämte kräves att marken är lämplig för sådant ändamål och icke av större ytvidd än som kan anses skäligt. Omläggning till annat ändamål än nu sagts får slutligen ske efter skogsvårdsstyrelsens tillstånd. I 31 § behandlas tillsynen över genomförandet av den omläggning som får ske utan tillstånd. Förfarandet då omläggningsåtgärder ej utförts inom fastställd tid behandlas i 32 §. Slut-

ligen innehåller 33 § bestämmelser om verkan mot framtida markägare av avgörande i omlägningsärende.

Sambrukslagen m. m.

Sambrukslagen är avsedd att genom möjliggörande av föreningsjordbruk tjäna som ett medel bland andra till det svenska jordbrukets yttre rationalisering. Genom föreningsjordbruket ansågs sålunda kunna dels av små brukningsdelar skapas sådana jordbruk, där den nutida teknikens resurser kunde tillfullo utnyttjas, dels dugliga lantarbetare kunna beredas en självständigare ställning utan en fortsatt uppdelning av jordbruksarealen i individuellt brukade småställen. Sambruksföreningen utgör en särskild form av ekonomisk förening. Enligt 1 § sambrukslagen kan förening registreras som sambruksförening, om den har till ändamål att bereda medlemmarna utkomst genom att på fastighet, som föreningen äger eller arrenderar, låta medlemmarna bedriva gemensamt jordbruk och annan i samband därmed stående verksamhet (föreningsjordbruk).

Efter tillkomsten av sambrukslagen har bildats fem sambruksföreningar, nämligen år 1951 Ryds sambruksförening i Östergötlands län, år 1952 Tarvs nya sambruksförening i Stockholms län och Hörnsjöfors sambruksförening i Västmanlands län, år 1953 Lessebo sambruksförening i Kronobergs län samt år 1959 Gudhems sambruksförening i Skaraborgs län. Lessebo sambruksförening, som hade sex medlemmar och av kommunen arrenderade 90 ha åker samt 65 ha äng och bete, har sedermera upphört när kommunen inte förlängde arrendet. Ryds sambruksförening, som hade fem medlemmar och av kommunen arrenderade 112 ha åker samt 17 ha äng och bete, skulle enligt uppgift i propositionen 118/1963 av samma skäl upphöra 1963. De återstående tre sambruksföreningarna arrenderar mark av kronan. I var och en av dessa finns fem medlemmar. Tarvs nya sambruksförening arrenderar 181 ha åker jämte 49 ha äng och bete, Hörnsjöfors sambruksförening 181 ha åker jämte 13 ha äng och bete samt Gudhems sambruksförening 150 ha åker jämte 150 ha äng och bete. Förutsättning för att registrering skulle få ske var tidigare bl. a. att föreningen hade minst fem medlemmar. Genom lagändring år 1963 har emellertid Kungl. Maj:t tillagts befogenhet att i särskilt fall medge att medlemsantalet får stanna vid tre eller fyra. Samtidigt beslöts bl. a. att statlig garanti i viss omfattning skall kunna beviljas för lån till insats i sambruksförening. Bakgrunden till reformen framgår av följande departementschefsuttalande, som av riksdagen lämnades utan erinran (se prop. 118/1963, första lagutskottets utlåtande 25/1963, rskr 256/1963).

De fåtaliga sambruksföreningar, som bildats hittills och som alla började sin verksamhet på 1950-talet, har haft att kämpa med ekonomiska svårigheter till följd av bland annat de dåliga skördeutfallen under större delen av 1950-talet. Trots detta synes råda ett visst intresse för bildande av nya

föreningsjordbruk. Utvecklingstendensen inom jordbruket mot större brukningsenheter tyder också på att sambruksdrift kan ha framtiden för sig.

På grundval av de erfarenheter, som hittills vunnits angående föreningsjordbruken, har i den departementspromemoria som återgivits i det föregående framförts en del förslag och rekommendationer i syfte att avhjälpa vissa yppade olägenheter och underlätta tillkomsten av nya föreningsjordbruk.

Sedan lagens tillkomst har den fortgående driftsrationaliseringen minskat behovet av manuell arbetskraft inom jordbruket. För att kunna bereda full sysselsättning åt fem medlemmar måste ett föreningsjordbruk numera vara av betydande omfattning. Att vid en föreningsbildning frambringa en sådan brukningsenhet kan emellertid i dagens läge möta oöverstigliga svårigheter. Med hänsyn härtill bör, såsom föreslagits i promemorian, Kungl. Maj:t äga i särskilda fall medge att medlemsantalet får stanna vid tre eller fyra. I första hand bör dock eftersträvas att storleksrationalisera den aktuella brukningsenheten och upprätthålla kravet på minst fem medlemmar. Innan dispens ges, bör också tillses att insatskapitalet blir av betryggande storlek trots det låga medlemsantalet.

I syfte att öka förutsättningarna för ett rationellt skogsbruk och att i erforderlig utsträckning trygga arbetskraftstillgången har påbörjats en samverkan i organiserade former mellan skogsägarna. Härom anföres i jordlagsutredningens betänkande följande (s. 79 f.).

En form av sådan samverkan är de s. k. *skogsbruksområdena*, för vilka skogsägareföreningsrörelsen kan betraktas som huvudman. Områdesbildningen torde få uppfattas som ett uttryck för en strävan inom denna rörelse att mera planmässigt engagera sig i skogsvårdsarbetet och att samordna detta med avverknings- och försäljningsuppgifter på liknande sätt som sker i det förvaltningsmässigt bedrivna storskogsbruket. Verksamheten åsyftar bland annat att stimulera skogsägarnas självverksamhet, att skapa förutsättningar för rationaliseringsåtgärder av olika slag, att i förekommande fall åstadkomma fruktbarande samarbete mellan skogsägarna beträffande exempelvis vägbyggen, avverkningar och föryngringsåtgärder samt att öka möjligheterna att tillgodose behovet av arbetskraft inom trakter där denna av olika orsaker är eller tenderar att bli otillräcklig. Samarbetsformen innebär i regel, att vederbörande skogsägareförening med intresserade skogsägare inom ett lämplig avgränsat område träffar avtal, vari uppdrages åt föreningen att genom fackman i erforderlig utsträckning samordna åtgärder och på annat sätt i mån av behov aktivera och biträda skogsägarna. Dessa erlägger en viss avgift för erhållna tjänster. Föreningen anställer och avlönar behövlig fackmannapersonal, och skogsägareföreningarnas riksförbund medverkar vid verksamhetens utbyggnad och organisation inom föreningarna.

Vunna erfarenheter av samverkan i skogsbruksområdesform synes i allt väsentligt goda. Uppfattningen inom föreningsrörelsen torde numera vara att försöksstadiet passerats och att systemet med skogsbruksområdena bör — med viss lokal anpassning — tillämpas som huvudtyp över större delen av landet.

En variant på skogsbruksområdesformen, som i begränsad omfattning

tillämpas inom föreningsrörelsen, är det s. k. *serviceområdet*. Organisationen är här enklare och för skogsägarna mindre bindande.

Även andra samverkansformer förekommer emellertid. I sydvästra Sverige finnes av ålder föreningar med verksamheten inriktad på vissa skogliga uppgifter, såsom återväxtåtgärder, ungsogsröjning och stämpling. Enligt ett särskilt statsanslag, norrländska skogsproduktionsanslaget, understödes skogsförbättringsverksamheten i Norrland och delar av Kopparbergs län under förutsättning, att åtgärderna ifråga skall utföras inom ett av skogsvårdsstyrelsen bestämt område, s. k. skogsvårdsområde, och på grundval av en för området fastställd skogsvårdsplan. De av planen berörda skogsägarna skall sammansluta sig till en förening, såvida icke skogsvårdsstyrelsen medger dispens därifrån. Verksamheten med anledning av detta anslag har fått betydande omfattning i så måtto, att avsevärda arbeten utförts med stöd av detsamma huvudsakligen i lappmarkerna. Själva föreningsbildningen torde emellertid ännu ej ha fått någon större omfattning. Genom beslut av 1960 års riksdag har möjligheter beretts för ökad bidragsgivning från anslaget till de fyra nordligaste länen utanför lappmarkerna. Som villkor gäller bl. a., att skoglig samverkan organiseras mellan ett flertal skogsägare inom berörda område.

I sammanhanget må nämnas att *skogsbruksutredningens* uppdrag bl. a. omfattar prövning av möjligheterna att genom ändrad utformning av de statliga stödreglerna påverka strukturrationaliseringen av de skogliga fastigheterna. Samtidigt bör utredningen beakta angelägenheten av att skoglig samverkan mellan flera fastighetsägare underlättas. Samråd bör ske med 1960 års jordbruksutredning, eftersom skogsbrukets samband med jordbruket bl. a. i fråga om fastighetsindelning och rationaliseringsgrad beröres av denna utrednings arbete (riksdagsberättelsen år 1963 s. 292 f.).

Motionärernas yrkande om utredning av frågan, huruvida den frivilliga samverkan inom jord- och skogsbruk kan stödjas genom reformer på det associationsrättsliga området tar i första hand sikte på bildandet av s. k. *jordbruksaktiebolag*. Frågan om jordbruks- och skogsbruksdrift i bolagsform har — visserligen från andra utgångspunkter — diskuterats vid tillkomsten av 1963 års lag om avveckling av fideikommiss (se prop. 5/1963, sammansatta bevillnings- och första lagutskottets utl. 2/1963 och rskr. 364/1963). De civilrättsliga bestämmelserna om aktiebolag innebär i korthet följande.

Företagsformen kännetecknas av delägarnas — aktieägarnas — till insatsen begränsade ansvarighet för bolagets förbindelser. Enligt aktiebolagslagens bestämmelser skall aktiekapitalet, lägst 5 000 kronor, inbetalas i pengar, men om särskilda bestämmelser därom intagits i stiftelseurkunden kan en eller flera personer äga rätt att teckna aktier i bolaget mot tillskjutande av annat än pengar, s. k. apportegendom. I bolagsordningen kan intagas bestämmelse därom att när aktie övergår till person, som ej är aktieägare i bolaget, förvärvaren är skyldig att hembjuda aktien till inlösen åt förutvarande aktieägare enligt i bolagsordningen närmare angivna grunder. I övrigt får rätten att överlåta aktier icke begränsas. Av aktiebolagets årsvinst

skall minst 10 procent avsättas till reservfond för täckande av framtida förluster. Avsättning till reservfond skall ske, så länge denna inte uppgår till 20 % av aktiekapitalet eller i bolagsordningen föreskrivet högre belopp. När bolagets skulder överstiger summan av aktiekapital, reservfond och skuldregleringsfond är bolaget skyldigt att av årsvinsten avsätta ytterligare medel till reservfond eller skuldregleringsfond. Upplösning av ett aktiebolag sker genom konkurs eller likvidation. Tvångslikvidation skall ske, då någon av de i aktiebolagslagen uppräknade anledningarna därtill föreligger, t. ex. att bolagets aktiekapital genom förluster gått förlorat till två tredjedelar eller den mindre del, som kan vara bestämd i bolagsordningen, utan att bristen inom viss tid blivit fylld, att balansräkning inte för något av de tre sista åren inkommit till patentverket eller att bolagets verksamhet enligt bestämmelse i bolagsordningen skall upphöra. Aktiebolagslagen innehåller därjämte regler om årsredovisning, revision m. m., som bl. a. avser att skydda minoritetsaktieägare och borgenärer. I sistnämnda hänseende må nämnas att aktiebolagslagen inrymmer vissa bestämmelser om rätt för minoritet att begära utdelning av vinst.

Ät aktiebolagsutredningen har uppdragits att utarbeta förslag till enhetlig nordisk lagstiftning om aktiebolag (se riksdagsberättelsen år 1963 s. 42 f.).

Rörande de skatterättsliga verkningarna av aktiebolagsbildning torde få hänvisas till ovannämnda proposition och utskottsutlåtande.

Jordbruksutredningens förslag innebär bl. a. att förvärv från bolag, förening och stiftelse icke skall prövas enligt de särskilda bestämmelser om sådana subjekts förvärv men väl enligt lagens rationaliseringsmoment. I avslutning härtill har utredningen anfört bl. a. följande (s. 138 f.).

En begränsning av förvärvsprövningen vad avser förvärv från bolag, föreningar och stiftelser måste emellertid medföra vissa konsekvenser beträffande dessa juridiska personers möjligheter att förvärva jordbruksfastighet över huvud taget särskilt med tanke på den för närvarande starka tendensen hos företagare icke minst inom jordbruksnäringen att bilda nya bolag i syfte att nå speciella fördelar. En begränsad prövning av föreslagen innebörd vid förvärv från bolag, förening eller stiftelse måste enligt utredningens mening få till följd en restriktiv prövning av ansökningar i övrigt från juridiska personer, som tidigare icke äger som jordbruksfastighet taxerad egendom, om icke de normer som utredningen ansett sig kunna godtaga för rubbningen av ägarebalansen alltför mycket skall frångås. Utredningen syftar bland annat på sådana fall, där en jord- eller skogsbrukare tillsammans med sina anhöriga bildar ett bolag för driften på egendomen och därefter som en ganska naturlig konsekvens av arrangemanget också önskar överföra den fasta egendomen på familjebolaget. Även om mycket starka personliga skäl kan tala för att en sådan överlåtelse godtages synes följden av en begränsad prövning av förvärv från bolag böra bli, att dessa skäl lämnas obeaktade med hänsyn till konsekvenserna av att egendomen därefter fritt kan överföras till vilket annat bolag som helst utan några personella anknytningar.

Fideikommisslagen innehåller följande bestämmelser om aktiebolagsbildning. Konungen må medgiva innehavare av fideikommiss att tillskjuta fideikommisssegendom i samband med teckning av aktier i bolag, såframt denne äger eller tecknar samtliga aktier i bolaget. Aktierna och annat vederlag skall därefter förvaltas som fideikommisskapital (31 §). Utan hinder av vad i lagen om aktiebolag föreskrives om antalet stiftare äger fideikommissinnehavare bilda aktiebolag med tillskott av fideikommisssegendom och vidtaga de åtgärder som ankommer på stiftare. Under avvecklingen av fideikommiss må fideikommissboet vara stiftare av aktiebolag med tillskott av egendom som ingår i boet med motsvarande tillämpning av det nyss sagda (32 §). Vid bildande av aktiebolag med tillskott av fideikommissbos egendom och vid överförande av sådan egendom till aktiebolag genom tillskott i samband med aktieteckning må efterträdaren under avvecklingen företräda fideikommissboet (33 §). I bolagsordning för aktiebolag, i vilket aktier tecknats med tillskott av egendom som utgör fideikommiss eller ingår i fideikommissbo under avveckling, skall intagas bestämmelse att bolagsordningen skall vara fastställd av Konungen och att, om Konungen ej annat föreskrivit, bolagsordningen må ändras allenast med Konungens medgivande (34 §).

De principiella överväganden, som bl. a. från jordpolitisk synpunkt legat till grund för dessa bestämmelser, framgår av följande uttalande av föredragande departementschefen (prop. 5/1963 s. 125 ff.).

Beträffande fideikommisskogarna har såväl vid tidigare handläggning av fideikommissfrågan som under remissbehandlingen av det föreliggande betänkandet framförts förslag att bilda aktiebolag på grundval av fideikommisssegendomen. På några fideikommiss drivs redan nu viss rörelse i aktiebolagsform. En lösning i enlighet med detta förslag har enligt min mening betydande fördelar framför andra lösningar. Denna inom skogsnäringen i övrigt vanligt förekommande organisationsform tillåter, att den pågående driften fortsättes med bibehållande av den bestående förvaltningsenheten. Aktiebolagsformen får anses särskilt lämplig i de fall då skogsbruk bedrivs i förening med industriell verksamhet. — — —

Frågan kompliceras emellertid av att på åtskilliga av de största skogsfideikommissen skogsbruket bedrivs i nära samband med jordbruk. Detta har visat sig ändamålsenligt bl. a. med hänsyn till att arbetskraften kunnat användas växelvis i jord- och skogsbruket. Att i dylikt fall bilda aktiebolag på grundval av skogsegendomen och eventuell industrirörelse, medan jorden kanske delas upp på flera fideikommissintressenter, skulle med hänsyn till sambandet mellan de olika verksamhetsgrenarna vara olämpligt. Naturligare är utan tvekan att bilda aktiebolag på grundval av hela fideikommisssegendomen. Därvid inställer sig frågan, huruvida icke problemet att i förekommande fall undvika splittring av jordfideikommissen bör lösas enhetligt genom aktiebolagsbildning. I olika sammanhang har visserligen ifrågasatts, huruvida aktiebolagsformen är en lämplig organisationsform för jordbruksdrift. De betänkligheter som kan anföras synes emellertid väsentligen icke gälla jordbruk av den storleksordning, varom här är fråga. — — —

Utredningen har för sin del funnit utvägen med aktiebolagsbildning icke vara framkomlig, emedan den skulle strida mot grunderna för gällande lag-

stiftning angående inskränkning i bolags rätt att förvärva fast egendom. Här emot har Svea hovrätt i fråga om fideikommisskogarna invänt, att den princip som ligger till grund för nämnda lag icke äger tillämpning på dessa skogar med tillhörande industrier. Syftet med lagen har nämligen varit att bevara jordbruksfastigheter i den självägande bondeklassens hand, och detta syfte torde icke bli åsidosatt genom att tillåtelse lämnas bolag att övertaga de största fideikommisskogarna, vilka tidigare icke varit bondejord. Liknande synpunkter har framförts av flera remissorgan.

I betänkande med förslag till jordförvärvslag m. m. (SOU 1961: 49) har 1958 års jordlagsutredning föreslagit ändrade regler angående bolags förvärv av jordbruksfastighet. Det kommer givetvis icke i fråga att i detta sammanhang ta ställning till jordlagsutredningens förslag. Här skall endast bedömas, huruvida aktiebolagsformen vid större jord- och skogsbruk kan anses vara en lämplig ersättning för fideikommissinstitutet. Av vad jag förut anfört torde framgå, att så är fallet. Mot en lösning av problemen beträffande jord- och skogsfideikommissen genom bildandet av aktiebolag på grundval av fideikommissegendomen bör därför, oavsett hur frågan om bolags förvärv av jord bedöms i andra sammanhang, icke något vara att invända från jordpolitisk synpunkt.

Motionerna

Motionärerna uppehåller sig huvudsakligen vid de praktiska aspekterna på jordförvärvslagstiftningen. Mot bakgrund av jordlagsutredningens betänkande diskuteras till en början jordförvärvslagens betydelse som rationaliseringsinstrument. Motionärerna hänvisar till de i betänkandet redovisade statistiska uppgifterna och framhåller att jordförvärvslagens direkta rationaliseringseffekt per år, 2 000 ha, varit ringa i förhållande till årsomsättningen på marknaden i övrigt, ca 40 000 ha. Det erinras om ett utredningens uttalande (s. 106) att markanskaffningen i huvudsak sker utan tillämpning av jordförvärvslagens rationaliseringsbestämmelser. Slutsatsen för jordförvärvslagens vidkommande blir enligt motionärerna från praktisk synpunkt att den ej fyller de anspråk som i dag måste ställas på ett ändamålsenligt rationaliseringsinstrument. Motionärerna fortsätter.

Det förefaller dessutom sannolikt att förvärvslagstiftningen har direkt ogynnsamma biverkningar. Här åsyftas det förhållandet att bland annat ovissheten om det kan vara möjligt att på nytt förvärva jordbruks- och skogsfastighet kan göra markägare obenägna att sälja illa arronderade eller ofullständiga fastigheter, även om förhållandena eljest är sådana att försäljning skulle komma till stånd. Detta gäller troligen inte minst dödsbon eller delägare i sådana. Samtidigt kan lagstiftningen i många fall hindra frivillig storleksrationalisering genom hopköp till större enheter, därigenom att köpare som förut besitter en brukningsenhet inte kan få förvärvstillstånd för ytterligare förvärv. Särskilt mellan olika ägarkategorier men även inom vissa ägarkategorier företer fastighetsmarknaden stagnationstendenser, som bidrar till att permanenta rådande ägosplittring. Korrektivet härvidlag måste vara en sådan ordning att frivilliga rationaliseringsförvärv icke hindras.

Den yngre jordbrukargenerationen visar ett stort intresse för rationali-

seringsfrågorna. Det är enligt vår mening värdefullt att knyta an till detta intresse och skapa ett gynnsammare klimat för rationaliseringsverksamheten. Målsättningen för rationaliseringsverksamheten bör vara att eftersträva enheter inom jordbruk och skogsbruk, som skapar betingelser för en effektiv och rationell produktion inom dessa näringar och ger brukarna bästa möjliga betingelser till trivsel, förbättrad levnadsstandard och ökad avkastning för sitt arbete. Familjejordbrukets värden ur olika synpunkter bör därvid särskilt beaktas.

I motionerna understrykes att jordbruksstödet i dess olika former, särskilt småbrukarstödet, måste vidmakthållas och att strukturomvandlingen i påfallande grad är en generationsväxlingsfråga, där det sociala skyddet av nuvarande brukargeneration inte får försummas.

Frågan om ett lämpligt stöd för rationaliseringsverksamheten bör enligt motionärernas mening bedömas med utgångspunkt från vilka kvalifikationskrav som bör uppställas på effektiva jordpolitiska instrument. Härutinnan anför motionärerna.

Önskemålet synes då gå i riktning mot ett rationaliseringsinstrument, som ej hindrar den frivilliga rationaliseringsverksamheten. Anknytes rationaliseringsingreppen till omsättningssituationer, uppnås de snabbaste resultaten vid en omfattande fastighetshandel. Felet med jordförvärvslagens förköpsregler förefaller i särskild grad vara att de förenats med ett förvärvsförbud som passivt hindrar fastighetsomsättningen. Frågan är om inte en lyckligare uppläggning kunde vara att där inte släktskap eller andra särskilda omständigheter annat föranleder skapa en grundval för aktiva rationaliseringsingrepp i form av inlösenregler vid fastighetsförsäljningar för grannfastighetsägare som kan påvisa rationaliseringsbehov. Lantbruksnämnderna kunde vid en sådan ordning koncentrera sig på att bevaka marknaden och stödja sådana fastighetsförvärv, där ett faktiskt intresse för kompletteringsförvärv finnes från angränsande fastighets sida. Nämnderna kunde därmed undgå att belastas med ur rationaliseringsynpunkt likgiltiga förvärv. Den närmare utformningen av ett inlösenförfarande med anknytning till fastighetsomsättningen får givetvis övervägas av sakkunniga, t. ex. frågan om hur och när anspråket skall väckas och vilket forum — domstol eller ägodelningsrätt — som skall pröva framställningen i händelse av tvist. Med en aktiv rationaliseringslagstiftning av här antytt slag förefaller det framför allt möjligt att på ett bättre sätt utnyttja lanbruksnämndernas resurser och sakkunskap, då det gäller att stödja och företräda inlösenberättigade brukare samt att bidra med en verksam låne- och rådgivningsverksamhet.

Motionärerna anser vidare att av fastighetsbildningskommittén föreslagna förenklade regler, som gynnsamt bör påverka möjligheterna för rationaliseringsarbetet, snarast bör genomföras.

Det skydd mot rovdrift och spekulation, som införandet av jordförvärvslagen tänktes tillgodose, tillvaratas enligt motionärernas uppfattning i allt väsentligt av annan lagstiftning, t. ex. skogsvårds- och arrendelagarna. En översyn av dessa lagars innehåll och samordning med dagens rationaliseringssträvanden anses dock påkallad. Bland andra rationaliseringsfrämjande åtgärder anger motionärerna vissa ändringar på associationsrättens område

i syfte att förbättra de legala möjligheterna till samverkan inom jord- och skogsbruk. Härom anför motionärerna.

Strävandena att nå större brukningsenheter inom skogsbruket har ju bl. a. lett fram till försök på frivillighetens väg med s. k. skogsbruksområden, där olika ägare samverkar vid utformningen av skötsel och avverkningsprogram. Erfarenheterna av denna verksamhet synes i stort sett vara positiva. På jordbrukets område kan erinras om lagen om sambruksför-
eningar, som dock i stort sett förblivit ineffektiv. Det bör emellertid inte vara uteslutet att på detta område finna mera ändamålsenliga associationsformer till skäl för frivillig ägosamverkan. Med tanke på vad aktiebolagsformen betydtt för finansiering, samverkan och kapitalbildning på näringslivets andra områden, bör man väl inte heller inom jord- och skogsbruk helt oprövat alldeles bannlysa denna eljest så ändamålsenliga associeringsform. Men det gäller i så fall att tillskapa sådana former för »jordbruksaktiebolag» som överensstämmer med de ledande grundsatserna inom nuvarande bolagsförbudslagstiftning. En alltför vittgående ägokoncentration till få helt dominerande enheter har sedan länge motverkats genom bolagsförbudslagen. Det behöver emellertid inte strida mot denna att »jordbruksbolag» framträder vilkas ägoinnehav t. ex. ej får överstiga ett ur rationaliseringssynpunkt avvägt optimum och vilkas delägare enligt bolagsordningen måste vara fysiska personer. Särskilda skyddsregler för minoritetsgrupper kan måhända också erfordras. Ju mer kapitalkrävande jordbruksnäringen blir, desto kännbarare brist måste det i själva verket vara att associationsfrågorna för jordbrukets vidkommande inte är i allo ändamålsenligt lösta.

Beträffande motionernas fullständiga innehåll hänvisar utskottet till motionen II: 392.

Remissyttrandet

Enligt lantbruksstyrelsen synes motionerna ej behöva föranleda någon riksdagens åtgärd. Efter en redogörelse för lagstiftningsfrågans läge anför styrelsen följande.

Lantbruksstyrelsen anser, i likhet med motionärerna, att den kommande lagstiftningen bör utformas så, att den blir ett så effektivt rationaliseringsinstrument som möjligt. Det må här nämnas att effekten i detta hänseende av 5 § jordförvärvslagen (rationaliseringsparagrafen) nu är av annan storleksordning än den motionärerna med äldre statistiska uppgifter angivit. Lantbruksnämndernas förvärv efter tillämpning av sagda paragraf har utvecklats på sätt som belyses av följande uppgifter.

Förvärv till följd av hebud till lantbruksnämnderna efter tillämpning av 5 § jordförvärvslagen:

År	Antal förvärv	Förvärvad areal	
		åker	skogsmark
1958	48	340	1 330
1960	99	720	2 450
1962	175	1 400	4 830
1963	240	1 980	5 890

Köpeskillingarna för nyssnämnda förvärv år 1963 uppgick till sammanlagt 13,3 milj. kr. Härtill kommer de många fall, där lantbruksnämnd efter avslag av jordförvärvsansökan kunnat åstadkomma direkt försäljning från säljaren till jord- eller skogsbrukare för förstärkning av köparens brukningsenhet eller byte för arronderingsförbättring. Vidare har redan lagens existens otvivelaktigt verkat i den riktningen att säljare ofta i första hand utbjuder sin egendom till ägare av närliggande fastigheter eller till lantbruksnämnden.

En primär förutsättning för att nå snabbare strukturanpassning måste vara att man främjar ökad rörlighet på fastighetsmarknaden och med olika hjälpmedel styr utvecklingen i riktning mot brukningsenheter av rationell storlek och mot god arrondering. Med hänsyn till det stora och trängande behovet av strukturförbättring bör de olika hjälpmedel, som lämpligen kan stå till förfogande, användas vid sidan av varandra för detta ändamål.

Om rationaliseringsåtgärderna anknyts till omsättningssituationer, bör — såsom motionärerna också ansett — de snabbaste resultaten uppnås vid en omfattande fastighetshandel. De nuvarande bestämmelserna i jordförvärvslagen (5 och 9 §§) innebär emellertid just sådan anknytning. Det där reglerade förfaringsättet är konstruerat så, att säljaren alltid själv får avgöra om han — sedan en köpare vägrats tillstånd med stöd av 5 § — skall behålla fastigheten eller kräva att kronan inlöser den. Detta ger ett smidigt förhandlingsförfarande och erfarenheten visar att säljarna i stor utsträckning utnyttjar den frivilliga möjligheten att sälja till lantbruksnämnden. En svaghet ur rationaliseringssynpunkt i nuvarande bestämmelser är emellertid att släktöverlåtelser i stor omfattning är undandragna rationaliseringsstyrande åtgärder.

Av de knapphändiga uttalanden, som motionärerna gjort rörande ifrågasätta inlösenregler för grannfastighetsägare, kan man ej se hur de avsett att rationaliseringsförfarandet i huvuddrag skulle kunna vara uppbyggt. Styrelsen vill emellertid härvidlag endast i korthet framhålla att med nuvarande konstruktion med inlösenkyldighet för nämnden i dylika fall, undviker man motsättningar, som eljest kan leda till processer. Mot bakgrunden av erfarenheterna från 1947 års förköpslag (upphävd år 1955) vill styrelsen framhålla att det sannolikt komme att visa sig utomordentligt svårt att konstruera ett sådant förfarande med inlösenrätt, som vore någorlunda smidigt och funktionsdugligt. Utöver det här anförda har styrelsen icke funnit anledning att i detta sammanhang gå in på de av motionärerna berörda frågeställningarna om blivande jordlagstiftning, vilka frågor ju nu utreds inom jordbruksdepartementet.

Lantbruksstyrelsen delar motionärernas uppfattning att jämväl viss annan lagstiftning, såsom arrende- och skogsvårdslagstiftningen, bör i erforderlig utsträckning samordnas med rationaliseringssträvandena inom jord- och skogsbruket. Emellertid pågår redan översyn av arrendelagstiftningen genom en statlig kommitté (arrendelagutredningen) och frågan om utredning av skogsvårdslagstiftningen har nyligen väckts av skogsägareföreningarnas riksförbund i skrivelse till Kungl. Maj:t. Likaså är det angeläget att den frivilliga samverkan inom jord- och skogsbruk underlättas och stöds genom reformer på det associationsrättsliga området. Hithörande frågor torde redan vara under övervägande i 1960 års jordbruksutredning.

Utskottet

I motionerna riktas kritik mot jordförvärvslagens nuvarande utformning. Lagen anses ej fylla de anspråk som måste ställas på ett ändamålsenligt rationaliseringsinstrument. Den hämmar också enligt motionärernas mening den frivilliga rationaliseringsverksamheten inom jord- och skogsbruket. Motionärerna anger vissa riktlinjer för en från rationaliseringsynpunkt lämplig utformning av den jordpolitiska lagstiftningen. I motionerna föreslås att en utredning skall tillsättas med uppgift dels att undersöka lämpliga utvägar för att erhålla effektivare jordpolitiska rationaliseringsinstrument än vad nuvarande jordförvärvslagstiftning kan erbjuda, dels att överse huruvida övrig lagstiftning med jordpolitisk inriktning är lämpligt samordnad med nutida rationaliseringssträvanden, dels ock att undersöka om den frivilliga samverkan inom jord- och skogsbruk kan stödjas genom reformer på det associationsrättsliga området.

På sätt närmare framgår av den föregående redogörelsen och lantbruksstyrelsens yttrande i ärendet är de av motionerna berörda rättsområdena föremål för överväganden i olika sammanhang. Riktlinjerna för den statliga jordbrukspolitiken prövas sålunda av 1960 års jordbruksutredning. Vissa med den statliga skogsbrukspolitiken sammanhängande frågor prövas därjämte av skogsbruksutredningen. En omarbetning av fastighetsbildningslagstiftningen förestår på grundval av fastighetsbildningskommitténs betänkande. Frågan om reformering av jordförvärvslagen och bolagsförbudslagen beredes inom jordbruksdepartementet, inom vilket en promemoria i ärendet nyligen upprättats. Etableringsutredningen har i uppdrag att mot bakgrund av frågan om rikets tillträde till den europeiska ekonomiska gemenskapen göra en allmän översyn av de med rätt att här i riket förvärva egendom sammanhängande spörsmålen. Av skötsellagarna överses lagen om uppsikt å jordbruk av jordlagsutredningen och framställning har gjorts om översyn även av skogsvårdslagstiftningen. De i motionerna berörda associationsrättsliga frågorna torde enligt vad lantbruksstyrelsen uppger vara under övervägande i jordbruksutredningen. Vad motionärerna anfört och yrkat bör enligt utskottets mening bedömas mot bakgrund av de förslag som kan föranledas av det pågående reformarbetet, framför allt på jordförvärvslagstiftningens område. I sistnämnda hänseende har chefen för jordbruksdepartementet i svar på enkel fråga förutskickat att proposition med förslag till ändringar i jordförvärvslagen och bolagsförbudslagen skall föreläggas 1965 års riksdag. Då jordförvärvslagen upphör att gälla den 1 juli 1965, förväntar utskottet att förslagen framlägges i så god tid under vårsessionen 1965 att de i nämnda lagstiftningsfråga ingående problemkomplexen kan ägnas vederbörlig saklig prövning. Riksdagen kommer således inom kort att få taga ställning till många av de genom motionerna aktuali-

serade spörsmålen. Vid angivna förhållanden finner utskottet att någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna nu ej erfordras.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 344 och II: 392, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 3 november 1964

På tredje lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Alexanderson, Ebbe Ohlsson, Svante Kristiansson, Jonasson, Åkesson, Erik Jansson och Lennart Geijer*;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Nyberg, Wachtmeister, fru Torbrink, herrar Grebäck, Hamrin i Kalmar och fröken Andersson i Lerum.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.